

Arbetsmiljölagen

*och dess förordning
med kommentarer i lydelse den 30 juni 2009*

ARBETSMILJÖ
VERKET

© Arbetsmiljöverket

Kommentarer: Arbetsmiljöverkets jurister

Redaktör: Annika Hellberg

Grafisk form inlaga: Gidewall Produktion, Oscar Gidewall

Grafisk form Omslag: Strax Design, Johanna Möller

Tryck: Danagårds Grafiska AB, Ödeshög, september 2009

ISBN 978-91-7464-485-2

Beställningsadress: Arbetsmiljöverkets publikationsservice,
112 79 Stockholm

Telefon 08-730 97 00. Fax 08-735 85 55.

E-post publikationsservice@av.se

www.av.se

Lagstiftningen om arbetsmiljön

ARBETSMILJÖLAGEN (1977:1160) antogs av riksdagen 1977 och började gälla den 1 juli 1978. Den har därefter ändrats flera gånger. Denna bok innehåller den lagtext som gäller från den 30 juni 2009. Varje kapitel i lagen följs av kommentarer.

Regeringen har utfärdat en ARBETSMILJÖFÖRORDNING (1977:1166) med vissa kompletterande regler. Den återges också i boken, och kommentarerna till den är inarbetade i kommentarerna till lagen.

Arbetsmiljölagen ger ramen för Arbetsmiljöverkets föreskrifter. De anger mer i detalj krav och skyldigheter beträffande arbetsmiljön. Verkets föreskrifter kan till exempel gälla vissa slag av risker, psykisk påfrestning, fysiska belastningar, farliga ämnen eller maskiner.

Innehåll

Ändringar i arbetsmiljölagen	5
KAPITEL 1. Lagens ändamål och tillämpningsområde	13
KAPITEL 2. Arbetsmiljöns beskaffenhet	20
KAPITEL 3. Allmänna skyldigheter	28
KAPITEL 4. Bemyndiganden	53
KAPITEL 5. Minderåriga	62
KAPITEL 6. Samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare m.m.	65
KAPITEL 7. Tillsyn	79
KAPITEL 8. Påföljder	86
KAPITEL 9. Överklagande	92
Övergångsbestämmelser	94
ARBETSMILJÖFÖRORDNINGEN	95

Ändringar i arbetsmiljölagen sedan 1978

1980

ändrades reglerna i 7 kap. 13 och 14 §§ om tystnadsplikt för skyddsombud och ledamöter i skyddskommitté.

Örlogsfartygen fördes in under arbetsmiljölagen med Sjöfartsverket som tillsynsmyndighet.

1982

upphävdes kapitlet om arbetstider. För minderåriga fick Arbetarskyddsstyrelsen i 5 kap. 5 § bemyndigande att besluta föreskrifter om arbetstidens längd och förläggning.

1985

infördes regler om företagshälsovård samt om arbetsanpassnings- och rehabiliteringsverksamhet i 3 kap. 2 §, 6 kap. 9 § och 7 kap. 13 §.

1986

upphävdes 7 kap. 2 § om kommunal tillsyn av arbetsmiljön på mindre arbetsställen.

1987

anpassades vissa formuleringar till plan- och bygglagen.

1988

ändrades ordet ”skeppstjänst” till ”fartygsarbete” i nuvarande 1 kap. 4 §.

1989

ändrades reglerna om tystnadsplikt i 7 kap. 13 § så att skyddsombud och skyddskommittéledamöter kan diskutera arbetsmiljöfrågor med sakkunniga hos sin centrala organisation.

Kravet i 6 kap. 2 § på tillstånd från Yrkesinspektionen för att utse regionalt skyddsombud upphävdes.

1990

utvidgades arbetsmiljölagens giltighet till elever på alla stadier. Regler om elevskyddsombud infördes i 6 kap. 17 och 18 §§.

Lagen blev tillämplig även när minderåriga arbetar som egna företagare eller i familjeföretag. En 13-årsgräns för arbete infördes med mycket få undantag.

1991

beskrevs arbetsmiljölagens ändamål i 1 kap. 1 §.

Krav på individuell anpassning av arbetsförhållandena infördes i 2 kap. 1 § och 3 kap. 3 §. Arbetstagarnas rätt att medverka vid förändringar av arbetet preciserades och de organisatoriska och psykologiska arbetsmiljöfaktorerna lyftes fram.

En ny paragraf, 3 kap. 2 a §, lades till om arbetsgivarens internkontroll och om arbetsanpassning och rehabilitering.

I 3 kap. 4 § markerades arbetstagarnas skyldighet att medverka i arbetsmiljöarbetet.

Reglerna i 3 kap. 8 och 9 §§ om bruksanvisning och märkning utvidgades till all produktinformation om tekniska anordningar och farliga ämnen. I 3 kap. 10 § ställdes krav på förpackningar.

I 3 kap. 13 § (numera 14 §) infördes arbetsmiljöansvar för byggherrar och projektörer i fråga om byggnader och anläggningar.

Arbetarskyddsstyrelsen fick i 4 kap. större möjligheter att kräva kontroll av tekniska anordningar och farliga ämnen. Styrelsen fick också utökad rätt att ge generella föreskrifter om arbetsmiljöns beskaffenhet och allmänna skyldigheter i fråga om arbetsmiljön.

Skyddsombuden ska enligt 6 kap. 4 § delta vid planering av arbetsorganisation och upprättande av handlingsplaner samt vaka över arbetsgivarens systematiska arbetsmiljöarbete. De fick i 6 kap. 6 a § rätt att kräva ingripande av arbetsgivaren och Yrkesinspektionen.

I 6 kap. 9 § preciserades skyddskommitténs ställning i arbetsmiljöarbetet.

Den som sålt en teknisk anordning eller ett farligt ämne kan enligt 7 kap. 4 § åläggas att ge tillsynsmyndigheten upplysningar om detta.

Yrkesinspektionen fick i 7 kap. 6 § rätt att lägga samordningsansvaret vid byggnadsarbete även på byggherren.

I 7 kap. 9 § (numera 8 §) fick Yrkesinspektionen rätt att kräva att den som upplåter lokal, markområde eller utrymme under jord undersöker skyddsförhållandena.

1992

gjordes vissa ändringar i 3 kap. 8 § samt 4 kap. 1–3 §§ för att anpassa arbetsmiljölagen till avtalet om ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde (EES).

1994

gjordes vissa ändringar i ändamålsbestämmelsen i 1 kap. 1 § och delar av den flyttades till 2 kap. I 3 kap. infördes en bestämmelse som pekar på sambandet med 2 kap.

I 3 kap. 2 a § ersattes ”säkerställer” med ”leder till”.

I 3 kap. 6 § fick alla som driver verksamhet på ett gemensamt arbetsställe ett ansvar att inte utsätta någon som arbetar där för ohälsa eller olycksfall. Dessutom preciserades samordningsansvaret.

I 3 kap. 12 § infördes ansvar för den som råder över ett arbetsställe och för den som anlitar inhyrd arbetskraft.

I 4 kap. 8 § fick Arbetarskyddsstyrelsen rätt att kräva att även andra än arbetsgivare upprättar handlingar. Styrelsen fick också genom 4 kap. 10 § rätt att utvidga arbetsmiljölagens giltighet för ensam- och familjeföretag.

I 6 kap. 10 § gavs skyddsombud rätt att komma in på arbetsställen där någon annan arbetsgivare än hans egen råder.

I 7 kap. 11 § infördes en möjlighet att kräva varningsinformation eller återkallelse av levererade varor.

I 8 kap. 5 § fick Arbetarskyddsstyrelsen rätt att införa sanktionsavgift för brott mot vissa föreskrifter. På områden där sanktionsavgift inte införts ändrades straffet till böter. För brott mot förbud eller föreläggande finns dock fängelse kvar som ett alternativ.

1995

anpassades formuleringen i 1 kap. 3 § punkt 3 till den nya lagen om totalförsvarsplikt.

Vidare ändrades regeln i 1 kap. 4 § punkt 2 om arbete i arbetsgivarens hushåll, så att endast arbetstagare som har fyllt 18 år är undantagna från arbetsmiljölagen.

Reglerna om överklagande i 9 kap. 2 § ändrades så att Arbetarskyddsstyrelsens beslut ska överklagas till länsrätt i stället för till regeringen när det gäller skyddsansvar för tillverkare och leverantörer.

1997

byttes hänvisningen till uppbördslagen i 8 kap. 8 § ut mot en hänvisning till lagen om dröjsmålsavgift.

1999

byttes bestämmelsen om företagshälsovård i 3 kap. 2 § ut mot en ny paragraf 2 b §, enligt vilken arbetsgivaren svarar för att det finns den företagshälsovård som arbetsförhållandena kräver. Dessutom infördes en definition av vad som menas med företagshälsovård.

2001

slogs Arbetarskyddsstyrelsen och Yrkesinspektionen ihop till en enda myndighet med namnet Arbetsmiljöverket och det nya namnet fördes in i lagtexten.

9 kap. ändrades så att de flesta överklaganden av verkets beslut görs till regeringen. I några fall överklagar man i stället till länsrätt.

2002

gjordes en tydligare överföring till svensk rätt av vissa krav i EU:s ramdirektiv för arbetsmiljön. Vidare fick Arbetsmiljöverket rätt att kräva förhandsgranskning genom tredjepartsorgan av arbetsprocesser, arbetsmetoder och anläggningar.

2003

utvidgades arbetsmiljölagens tillämpningsområde till att även omfatta fartygsarbete. Detta innebär att samma arbetsmiljöregler gäller för arbete ombord på fartyg som för arbete på land. Dock finns vissa arbetsmiljöbestämmelser som är speciella just för fartygsarbete kvar i fartygssäkerhetslagen. Tillsynen av fartygens arbetsmiljö utövas av Sjöfartsverket som tidigare. Till följd av ändringen i tillämpningsområdet har flera följdändringar blivit nödvändiga att göra både i lagen och i arbetsmiljöförordningen.

I 2 kap. 4 § har bland de arbetshygieniska förhållandena även vibrationer tagits med.

2004

ändrades två paragrafer på grund av en ny produktsäkerhetslag.

2005

infördes ett tillägg i 2 kap. 10 § om att det finns bestämmelser om arbetstiden vid visst vägtransportarbete. De bestämmelserna finns i lagen (2005:395) om arbetstid vid visst vägtransportarbete.

2008

anpassades lagen till EU:s kemikalielagstiftning Reach och EU:s nya maskindirektiv. Genomförandet av maskindirektivet gör det möjligt för Arbetsmiljöverket att ingripa även när det endast föreligger felaktigt märkta maskiner.

Reglerna om överklagande i 9 kap. 2 § ändrades så att överklaganden av verkets beslut görs till länsrätt istället för regeringen.

Arbetsmiljölagen gjordes tillämplig även för arbete i arbetsgivarens hushåll.

Lagen förtydligades också så att det uttryckligen framgick att kravet på produktinformation om tekniska anordningar innefattar krav på anvisningar för montering.

2009

anpassades lagen främst för att bättre genomföra EG:s byggplatsdirektiv 92/57/EEG. Detta skedde genom i huvudsak följande: Ansvaret, enligt tidigare 3 kap. 7 § och 14 § för den som låter utföra byggnads- eller anläggningsarbete (byggherren), samlades med delvis annat innehåll i 3 kap. 6 §. Därigenom stadgades att byggherren redan vid planering ska beakta arbetsmiljösynpunkter samt utse en lämplig byggarbetsmiljösamordnare dels för planering och projektering dels för utförandet av arbetet. Byggherren kan utse sig själv till byggarbetsmiljösamordnare. Även om någon annan har utsetts till byggarbetsmiljösamordnare befrias inte byggherren från ansvar för att uppgifterna blir utförda. Byggherrens arbetsmiljöansvar kan dock genom ett skriftligt avtal överlåtas till en självständig uppdragstagare om förutsättningarna i 3 kap. 7 c § är uppfyllda – i princip till en total- eller generalentreprenör men endast om denne verkligen tar över uppgifter som motsvarar ansvaret. För konsumententreprenader enligt konsumenttjänstlagen (1985:716) ansågs en annan ansvarfördelning lämplig. I dessa fall sker en övergång av ansvaret från byggherren till uppdragstagaren om inte annat avtalats, förutsatt att uppdragstagaren har ett självständigt avtal som inte delats upp på flera uppdragstagare.

Reglerna innebar att nya ansvarssubjekt skapas som Arbetsmiljöverket har rätt att meddela föreläggande och förbud mot, ibland samtidigt.

Genom ändringen i 4 kap 8 § regleras nu vissa skyldigheter rörande förhandsanmälan, arbetsmiljöplan och annan dokumentation direkt i lagen. Dessa skyldigheter regleras närmare genom myndighetsföreskrifter och nämnda 4 kap 8 § ändrades för att uttryckligen omfatta bemyndigande för detta.

De paragrafer som ändrades den 1 januari 2009 har markerats med ett lodrätt streck framför texten i paragrafen. Likaså framför den kommentartext som ändrats.

Arbetsmiljölagens ändringar 2009

Den 1 januari 2009 ändrades stora delar av 3 kap. genom att nya paragrafer infördes och gamla omarbetades. 14 § upphävdes och dess innehåll och delar av tidigare 7 § samlades med delvis annat innehåll i 6 §. De nya 7–7 h §§ består dels av ny reglering dels reglering som funnits på andra ställen i 3 kap. Ändringarna i 3 kap. har medfört följdändringar i 4 kap. 8 § och 7 kap. 6–7 §§.

Den 1 januari 2009 ändrades Sjöfartsverket till Transportstyrelsen i 6 kap. 6 a §. Även 1 kap. 2 § ändrades genom att det numera är Transportstyrelsen som har tillsyn ombord på fartyg.

Den 30 juni började den nya offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) att gälla, se 6 kap. 18 § samt 7 kap. 13 §. Den nya lagen är en omarbetning av sekretesslagen (1980:100) i syfte att göra lagen mer lättförståelig och användarvänlig.

Arbetsmiljöförordningens ändringar 2009

Den 1 januari 2009 ändrades paragraferna 1, 4 och 21.

Ändringar i kommentartexterna

kommentarerna har skrivits om i och med de nya lagtexterna.

Lagens ändamål och tillämpningsområde

SFS 1977:1160, ändrad genom SFS 1980:245, 1980:428, 1982:674, 1985:321, 1986:55, 1987:158, 1988:53, 1989:960, 1989:961, 1990:233, 1990:973, 1991:677, 1992:1135, 1994:579, 1994:2080, 1995:326, 1995:1239, 1997:520, 1999:841, 2000:764, 2002:585, 2003:365, 2003:1099, 2004:453, 2005:396, 2008:261, 2008:295, 2008:297, 2008:934, 2008:1362, 2008:1387 och 2009:422.

Lagtext:

1 §

Lagens ändamål är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet samt att även i övrigt uppnå en god arbetsmiljö.

2 §

Denna lag gäller varje verksamhet i vilken arbetstagare utför arbete för arbetsgivares räkning. I fråga om fartygsarbete gäller lagen även när svenska fartyg används till sjöfart utanför Sveriges sjöterritorium.

I fråga om fartyg och fartygsarbete ska vad som sägs i denna lag om Arbetsmiljöverket i stället gälla Transportstyrelsen. Vad som sägs om en arbetsgivare i denna lag ska såvitt avser fartyg också gälla en redare, även då fartygsarbete utförs av någon annan än den som är anställd av redaren. Med redare likställs i denna lag den som i redarens ställe utövar ett avgörande inflytande över fartygets drift.

Om skyldigheter i vissa avseenden för andra än arbetsgivare och arbetstagare finns bestämmelser i 3 och 5 kap.

Om befälhavarens skyldigheter vid fartygsarbete finns bestämmelser i fartygssäkerhetslagen (2003:364).

I fråga om varor som är avsedda för konsumenter eller som kan antas komma att användas av konsumenter gäller också produktsäkerhetslagen (2004:451).

En bestämmelse om skyldighet för arbetsgivare att göra information om kemiska ämnen och beredningar tillgänglig finns i artikel 35 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach), inrättande av en europeisk kemikaliemyndighet, ändring av direktiv 1999/45/EG och upphävande av rådets förordning (EEG) nr 793/93 och kommissionens förordning (EG) nr 1488/94 samt rådets direktiv 76/769/EEG och kommissionens direktiv 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG och 2000/21/EG.

2 a §

Bestämmelserna i 2 kap. 1 § första stycket, 2 och 3 §§ samt 3 kap. 4 § andra stycket gäller utländska fartyg inom Sveriges sjöterritorium. I övrigt gäller lagens bestämmelser utländska fartyg endast i den mån regeringen föreskriver det.

3 §

Vid tillämpning av 2–4 och 7–9 kap. skall med arbetstagare likställas

1. den som genomgår utbildning,
2. den som under vård i anstalt utför anvisat arbete,
3. den som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförvarsplikt och annan som fullgör i lag föreskriven tjänstgöring eller som deltar i frivillig utbildning för verksamhet inom totalförsvaret.

Elever och vårdtagare som avses i första stycket 1 och 2 skall likställas med arbetstagare även vid tillämpning av 5 kap. 1 och 3 §§. I fråga om elever finns dessutom särskilda bestämmelser i 6 kap. 17 och 18 §§.

I fall som avses i första och andra styckena skall vad i lagen sägs om arbetsgivare gälla den som driver den verksamhet i vilken arbetet utförs.

4 §

För deltagare i arbetsmarknadspolitiska program är denna lag tillämplig i den utsträckning som framgår av 7 § lagen (2000:625) om arbetsmarknadspolitiska program.

För deltagare i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet som har anvisats av socialnämnd är denna lag tillämplig i den utsträckning som framgår av 4 kap. 6 § socialtjänstlagen (2001:453).

För dem som Migrationsverket ger sysselsättning enligt 4 § lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. är denna lag tillämplig i den utsträckning som framgår av 5 § lagen om mottagande av asylsökande m.fl.

Att denna lag i vissa fall, utöver vad som framgår av 2 § första stycket andra meningen, gäller även utomlands framgår av 1 a och 2 §§ lagen (1999:568) om utlandsstyrkan inom Försvarmakten.

5 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela särskilda föreskrifter för totalförsvaret med avvikelse från denna lag.

Kommentarer till kapitel 1:

Lagens syfte

Arbetsmiljölagen inleds med en paragraf om lagens syfte (1 §). Den tar upp de grundtankar, som bär upp lagen. Dessa är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet och att även i övrigt uppnå en god arbetsmiljö. Lagen tar således inte bara sikte på att förebygga olycksfall och ohälsa i arbetet utan också på arbetets innehåll. Strävan är att arbetsmiljön ska ge ett positivt utbyte i form av ett rikt arbetsinnehåll, arbetstillfredsställelse, gemenskap och personlig utveckling.

Tillämpningsområdet

Lagen omfattar allt arbete (2 §). Det spelar ingen roll om det är fabriksarbete, utomhusarbete, jordbruksarbete, kontorsarbete eller något annat slag av arbete. Det har inte heller någon betydelse om arbetet utförs i privat eller offentlig verksamhet. Lagen gäller framför allt när någon arbetstagare är anställd hos en arbetsgivare. Men den gäller delvis även för dem som arbetar för gemensam räkning samt för ensamföretagare och familjeföretag (se 3 kap. 5 § och 5 kap. 2–3 §§).

En arbetsgivare kan vara en juridisk eller fysisk person. Juridiska personer är till exempel aktiebolag, handelsbolag, föreningar, stiftelser, kommuner och landsting. Om arbetsgivaren är en juridisk person anses alla anställda som arbetstagare. Detta gäller även chefer och arbetsledande personal, till exempel VD i ett aktiebolag eller förvaltningschefen i en kommun.

Den som är anställd i ett eget aktiebolag räknas också som en anställd arbetstagare. Vem som äger aktierna spelar ingen roll. Detta är ju något som kan variera från dag till dag. Även staten är en juridisk person och utgör ett eget rättssubjekt. Den företräds dock alltid av någon av de statliga myndigheterna eller verken. Om en statlig verksamhet drivs i bolagsform följer den däremot samma regler som andra aktiebolag.

Arbetsmiljölagen reglerar inte förhållandet mellan den som beställer ett arbete och en självständig entreprenör. Här är det entre-

prenören som har arbetsmiljöansvaret mot sina anställda. Han måste se till att kontraktet med beställaren ger tillräckliga möjligheter till en god arbetsmiljö. Något arbetsmiljöansvar för beställare finns inte.

Det finns dock situationer där en entreprenör kan anses som arbetstagare hos en beställare. Sedan lång tid finns det en arbetsrättslig praxis som innebär att man ibland utsträcker arbetsgivarbegreppet till att omfatta även dem som anlitar s.k. beroende uppdragstagare. Dessa betraktas då som arbetstagare. Exempel på detta är vissa skogsarbetare som i praktiken är helt beroende av beställaren. Även frisörer som är helt beroende av en salongsinnehavare har ansetts som arbetstagare. Situationer av detta slag måste alltid bedömas från fall till fall.

Under normala fredsförhållanden gäller arbetsmiljölagen också inom totalförsvaret. Undantag görs bara beträffande skyddsombudens rätt att avbryta övningar (14 § arbetsmiljöförordningen).

Information om kemiska ämnen

Arbetsmiljölagen har anpassats till EU:s kemikalielagstiftning Reach (2 §). Artikel 35 i kemikalierregistreringsförordningen (det svenska namnet på Reach) innebär att arbetstagare och deras representanter har rätt att få information om kemiska ämnen och beredningar som de använder i arbetet eller kan exponeras för.

Fartygsarbete

I juli 2003 utvidgades tillämpningsområdet så att även fartygsarbete, som tidigare varit undantaget, kom att omfattas. Det betyder att även de som arbetar på fartyg ska följa arbetsmiljölagens bestämmelser. Tidigare fanns bara vissa arbetsmiljöbestämmelser i fartygssäkerhetslagen. Flera bestämmelser i arbetsmiljölagen har anpassats till att lagen nu också gäller till sjöss. Fortfarande finns i lagen en skillnad mellan landbaserat arbete och fartygsarbete när det gäller tillsynen. Det är Transportstyrelsen som har tillsynen ombord på fartygen (med viss hjälp av Arbetsmiljöverket).

En ny paragraf, 2 a §, infördes i lagen i samband med att fartygsarbete kom att omfattas. Den nya bestämmelsen innebär att de grundläggande arbetsmiljöreglerna i 2 kap. 1 § första stycket, 2 och 3 §§ även gäller för utländska fartyg inom Sveriges sjöterritorium. Utöver detta har regeringen i arbetsmiljöförordningens 1 § bestämt att 2 kap. 4–6 §§, 7 § första stycket första meningen och 3 kap. 6 och 7 §§ i arbetsmiljölagen också ska gälla för utländska fartyg inom Sveriges sjöterritorium. Det betyder att utländska fartyg som befinner sig på svenskt vatten och i svenska hamnar ska ha en tillfredsställande arbetsmiljö som den beskrivs i andra kapitlet i arbetsmiljölagen. De ska också följa de regler i lagen som rör samordning, till exempel vid arbete med lastning och lossning.

Elever, värnpliktiga med flera

Alla som genomgår utbildning likställs med arbetstagare (3 § punkt 1). Arbetsmiljölagen gäller alltså för dem. Reglerna om skyddsombud och skyddskommittéer samt vissa regler om åldersgränser, arbetstid och register vid läkarundersökning gäller dock inte. I stället finns särskilda föreskrifter om elevskyddsombud i 6 kap. 17–18 §§.

Elever vid alla typer av skolor omfattas således i huvudsak av arbetsmiljölagen från och med förskoleklasserna. Lagen gäller allt praktiskt och teoretiskt arbete som eleverna utför. Vid vissa fritidsaktiviteter med moment av utbildning, till exempel ridskolor eller musikskolor, omfattas dock bara yrkesinriktad utbildning.

Samma regler gäller för elever på universitet, högskolor och annan yrkesinriktad utbildning. Utanför lagen faller däremot barn-tillsyn samt kurser av övervägande hobbykaraktär. För blandformer av barn-tillsyn och undervisning gäller lagen, med ovan nämnda undantag, för undervisningsdelen.

De som har arbetsskyldighet under vård i anstalt likställs med arbetstagare på samma sätt som elever (3 § punkt 2). Detta gäller alla former av obligatoriskt arbete. Hit kan även studier räknas men inte ren terapiverksamhet eller annan frivillig verksamhet.

Detsamma gäller för värnpliktiga och andra som har totalförsvarsplikt eller civil tjänsteplikt (3 § punkt 3). Här finns dock en skillnad i förhållande till elever och de som vårdas i anstalt. Bestämmelserna i 5 kap. 1 och 3 §§ om förbud mot vissa farliga arbeten före 18 års ålder gäller nämligen för elever och de som är intagna i anstalt men inte för värnpliktiga och motsvarande. Det bör observeras att lagen inte gäller förhållandena vid förläggning i kaserner. Dessa räknas som bostäder och faller därför utanför arbetsmiljölagen. Däremot gäller lagen om de värnpliktiga beordras till exempel att städa i kasernerna.

Arbetsmiljöns beskaffenhet

Lagtext: _____

1 §

Arbetsmiljön skall vara tillfredsställande med hänsyn till arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen i samhället. Vid fartygsarbete skall arbetsmiljön vara tillfredsställande också med hänsyn till sjösäkerhetens krav.

Arbetsförhållandena skall anpassas till människors olika förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende.

Arbetstagaren skall ges möjlighet att medverka i utformningen av sin egen arbetssituation samt i förändrings- och utvecklingsarbete som rör hans eget arbete.

Teknik, arbetsorganisation och arbetsinnehåll skall utformas så att arbetstagaren inte utsätts för fysiska eller psykiska belastningar som kan medföra ohälsa eller olycksfall. Därvid skall även löneformer och förläggning av arbetstid beaktas. Starkt styrt eller bundet arbete skall undvikas eller begränsas.

Det skall eftersträvas att arbetet ger möjligheter till variation, social kontakt och samarbete samt sammanhang mellan enskilda arbetsuppgifter.

Det skall vidare eftersträvas att arbetsförhållandena ger möjligheter till personlig och yrkesmässig utveckling liksom till självbestämmande och yrkesmässigt ansvar.

2 §

Arbete skall planläggas och anordnas så, att det kan utföras i en sund och säker miljö.

3 §

Arbetslokal skall vara så utformad och inredd att den är lämplig från arbetsmiljösynpunkt.

4 §

De arbetshygieniska förhållandena när det gäller luft, ljud, ljus, vibrationer och liknande skall vara tillfredsställande.

Betryggande skyddsåtgärder skall vidtagas mot skada genom fall, ras, brand, explosion, elektrisk ström eller liknande.

5 §

Maskiner, redskap och andra tekniska anordningar skall vara så beskaffade och placerade och brukas på sådant sätt, att betryggande säkerhet ges mot ohälsa och olycksfall.

6 §

Ämne som kan föranleda ohälsa eller olycksfall får användas endast under förhållanden som ger betryggande säkerhet.

7 §

Kan betryggande skydd mot ohälsa eller olycksfall icke nås på annat sätt, skall personlig skyddsutrustning användas. Denna skall tillhandahållas genom arbetsgivarens försorg.

Vid fartygsarbete skall den personliga skyddsutrustningen tillhandahållas av redaren, om inte någon annan som arbetstagaren är anställd hos har åtagit sig detta ansvar.

8 §

I den utsträckning som föranledes av arbetets art och arbetstagarnas behov skall finnas utrymmen och anordningar för personlig hygien, förtäring och vila samt första hjälp vid olycksfall eller sjukdom.

Fordon för personaltransport skall vara lämpat för ändamålet.

Om utrymmen, anordningar, åtgärder för hjälp och vård vid olycksfall eller sjukdom samt kost och vatten för ombordanställda på fartyg finns ytterligare bestämmelser i fartygssäkerhetslagen (2003:364).

9 §

Om konstruktion och utformning av byggnad är särskilt föreskrivet i plan- och bygglagen (1987:10) och med stöd därav meddelade föreskrifter.

10 §

Om arbetstid finns bestämmelser i arbetstidslagen (1982:673) och med stöd av denna meddelade föreskrifter.

Bestämmelser om arbetstiden och vilotiden vid fartygsarbete finns i lagen (1998:958) om vilotid för sjömän.

Bestämmelser om arbetstiden vid visst vägtransportarbete finns i lagen (2005:395) om arbetstid vid visst vägtransportarbete.

Särskilda bestämmelser om arbetstid för minderåriga finns i 5 kap. 5 §.

Kommentarer till kapitel 2:

Grundläggande bestämmelser

I detta kapitel anges de allmänna krav som ställs på arbetsförhållandena. Bestämmelserna är ganska allmänt hållna och använder i stor utsträckning obestämda begrepp som lämplig, tillfredsställande, betryggande och liknande. Detta hänger samman med att arbetsmiljölagen är en så kallad ramlag.

Enligt regeringsformen måste grundläggande bestämmelser om rättigheter och skyldigheter för medborgarna beslutas av riksdagen genom lag. Riksdagen kan sedan överlämna åt regeringen eller – efter regeringens bestämmande – åt någon myndighet att utfärda detaljbestämmelser.

För detta krävs dock att riksdagen anger den ram inom vilken regeringen och myndigheten får ge föreskrifter. På arbetsmiljöområdet finns en väsentlig del av denna ram just i 2 kap. arbetsmiljölagen. För detta ändamål räcker det med rätt så allmänna bestämmelser. Huvudsaken är att ämnesområdet och de grundläggande kraven framgår tydligt. I övrigt lämnas stort spelrum för den tekniska och sociala utvecklingen samt för myndigheternas och arbetsmarknadsparternas bedömningar.

Avsikten är att man i de flesta fall inte ska använda lagens formuleringar direkt i det praktiska arbetsmiljöarbetet. Deras huvudsyfte är att dra upp ramarna för regeringens och Arbetsmiljöverkets föreskrifter. I stället är det de mer detaljerade formuleringarna i Arbetsmiljöverkets föreskrifter som ska användas.

Det finns dock situationer och ämnesområden där Arbetsmiljöverket inte har utfärdat några bestämmelser. I sådana fall får man falla tillbaka på de allmänna bestämmelserna i arbetsmiljölagen, som då måste tolkas så att de får en rimlig och praktisk tillämpning. När Arbetsmiljöverket ställer ett krav i ett enskilt fall måste detta även i sådana fall vara tydligt och preciserat så att det klart framgår vad det är som krävs. När krav ställs är därför de allmänna formuleringarna i lagen inte lämpliga att använda. Man kan hänvisa till dem som ett stöd men själva kraven måste vara tydligare formulerade.

Kapitlet inleds med en viktig principdeklaration. Den innebär att arbetsmiljön måste sättas i relation till arbetets natur och till den sociala och tekniska utvecklingen i samhället (1 § första stycket). Bakom denna bestämmelse ligger bland annat det självklara förhållandet att förutsättningarna för arbetsmiljön varierar, beroende på vad det är för slags arbete och var det utförs. Det är ju givet att arbetsmiljön aldrig kan bli exakt densamma för en skogsarbetare, en kontorist, en sjuksköterska och en bussförare. Visserligen är kravet hela tiden att arbetsmiljön ska vara tillfredsställande med hänsyn till förutsättningarna. Detaljkraven kan ändå komma att variera i olika situationer. Ett tillägg har gjorts i första stycket om arbetsmiljön vid fartygsarbete där sjösäkerheten kan ställa speciella krav.

I paragrafen ligger också en påminnelse om att det finns för samhället viktiga verksamhetsfält där förutsättningarna för arbetsmiljön skiljer sig radikalt från andra områden. Man kan här peka på till exempel sådana verksamheter som brandbekämpning, försvar och polisverksamhet. Bestämmelsen innebär att man på sådana områden måste göra en intresseavvägning innan krav på arbetsmiljön ställs i ett enskilt fall. En sådan avvägning kan bland annat innebära att man tar hänsyn till de krav som riksdagen har ställt i andra lagar. De allmänna formuleringarna i arbetsmiljölagen och i Arbetsmiljöverkets föreskrifter ger normalt utrymme för en avvägning, som innebär att både arbetsmiljölagen och andra berörda lagar kan följas samtidigt.

Anpassning till arbetstagarna

Inom den grundläggande ramen ställs krav på att arbetet ska anpassas till människors olika fysiska och psykiska förutsättningar (1 § andra stycket). Detta innebär att en allsidig bedömning ska göras av arbetsmiljön, som inbegriper även arbetets uppläggning, organisation och innehåll. Bedömningen måste ta hänsyn till att människor är olika och kan reagera olika på de arbetsmiljöer de arbetar i.

Arbetsplatserna ska således utformas med tanke på vad som passar olika människor. Tekniska anordningar och kemiska produkter

ska tillverkas och väljas med hänsyn till detta. Psykiska och sociala förutsättningar i arbetet ska beaktas. Enformighet, stress och isolering i arbetet ska undvikas genom att arbetsförhållandena anpassas till människorna. Det gäller här också frågor som välbefinnande och trivsel i arbetet. Målet är att arbetet ska kunna upplevas som en meningsfull och berikande del av tillvaron.

De anställdas möjligheter att arbeta självständigt och ta ett yrkesmässigt ansvar kan ha stor betydelse för arbetstillfredsställelsen. Självständighet och ansvar i arbetet ger också förutsättningar för att alla anställda ska kunna delta aktivt i arbetsmiljöarbetet. I lagen föreskrivs därför att arbetstagarna ska få möjlighet att medverka i utformningen av sin egen arbetsituation (1 § tredje stycket).

Arbetsgivaren ska eftersträva att lägga upp arbetet så att det underlättar kontakt med arbetskamraterna och ger sammanhang mellan arbetsuppgifterna. Löneformerna och arbetstidernas förläggning ska beaktas. Starkt styrt eller bundet arbete medför särskilda risker för olämplig psykisk eller fysisk belastning och ska därför undvikas (1 § fjärde stycket). Tillsynsmyndigheten kan med stöd av arbetsmiljölagen ingripa mot till exempel ackordssystem eller arbets-scheman som är klart olämpliga från arbetsmiljösynpunkt.

Hänsyn till arbetsmiljön redan i planeringen

Det är viktigt att arbetsmiljökraven beaktas på ett tidigt stadium. Det krävs därför att arbetet planläggs och ordnas så, att det kan utföras i en sund och säker miljö (2 §). Redan vid planering av arbetslokaler och utrustning, teknik och arbetsmetoder ska således hänsyn tas till arbetsmiljösynpunkter. Man ska också sträva efter att ta hänsyn till hur arbetstakt och arbetssätt inverkar på självständighet och ansvar i arbetet.

Olika arbetsmiljöfaktorer

Efter de grundläggande bestämmelserna om arbetsmiljön anges översiktligt kraven beträffande olika arbetsmiljöfaktorer (3–6 §§). Arbetslokalerna ska vara lämpliga från arbetsmiljösynpunkt.

Luft-, ljud-, vibrations- och ljusförhållanden samt andra liknande arbetshygieniska förhållanden ska vara tillfredsställande. Allmänna regler ges också om betryggande skyddsåtgärder mot olycksfall och säkerheten hos tekniska anordningar samt om säker användning av ämnen som kan föranleda ohälsa och olycksfall.

I en särskild bestämmelse (7 §) slås den viktiga principen fast att personlig skyddsutrustning ska användas bara när betryggande skydd mot ohälsa eller olycksfall inte kan nås på annat sätt. När sådan utrustning behövs ska den tillhandahållas av arbetsgivaren respektive redaren. I detta ligger också att arbetsgivaren ska bekosta den. Det är dock vanligt att parterna genom kollektivavtal kommer överens om att arbetstagaren delvis ska bekosta utrustningen, mot att arbetsgivaren tillåter att den får användas även på fritiden. En sådan överenskommelse strider inte mot arbetsmiljölagen.

När personlig skyddsutrustning behövs är arbetstagarna enligt 3 kap. 4 § skyldiga att använda den. Av 3 kap. 2 § följer dessutom att arbetsgivaren ska se till att arbetstagarna använder den personliga skyddsutrustning som behövs. Detta betyder inte att arbetsgivaren kontinuerligt måste övervaka varje arbetstagare så att han eller hon inte tar av sig hjälmen eller skyddshandskarna. Däremot måste arbetsgivaren ha ett system för systematiska kontroller av att utrustningen används samt för ingripanden om den inte används.

Personalutrymmen med mera

I 2 kap. 8 § finns krav på personalrum och första hjälpen vid olycksfall eller sjukdom. Bestämmelsen är formulerad så att den bara gäller när det behövs med hänsyn till arbetets art och arbetstagarnas behov. Den ska därför inte tillämpas på sådana grupper som inte är arbetstagare och för vilka lagen bara gäller i tillämpliga delar (Jämför till exempel 3 kap. 5 §).

I fartygssäkerhetslagen (2003:364) finns ytterligare bestämmelser som rör olycksfall eller sjukdom samt kost och vatten för ombordanställda på fartyg.

Hygieniska gränsvärden

Hygieniska gränsvärden är ett värdefullt hjälpmedel i arbetet med arbetsmiljön. Gränsvärden kan fastställas för till exempel luftföroreningar. Man bestämmer då att det i den luft som en arbetande andas in under arbetet får finnas högst en viss genomsnittshalt av ett ämne under en arbetsdag eller kortare tid.

Gränsvärden ska också kunna gälla temperatur, strålning, buller, vibrationer osv. För buller och vibrationer finns även så kallade insatsvärden till vilka krav på insatser är knutna.

För att förankra systemet med gränsvärden i lagstiftningen anges i 18 § arbetsmiljöförordningen att Arbetsmiljöverket kan meddela gränsvärden för planering och kontroll av arbetsmiljön.

Avsikten med gränsvärden är att samma kravnivå ska gälla över hela landet. En arbetsgivare som klarar angivna insatsvärden eller gränsvärdena ska därför normalt kunna lita på att några ytterligare skyddsåtgärder inte behövs. Om allvarliga hälsoproblem skulle uppkomma är det dock möjligt för tillsynsmyndigheten att ändå kräva åtgärder. Ibland kan det också finnas speciella bestämmelser som måste följas oavsett hur man ligger till i förhållande till insats- och gränsvärdena.

Allmänna skyldigheter

Lagtext: _____

1 §

Bestämmelserna i detta kapitel skall tillämpas med beaktande av kraven på arbetsmiljöns beskaffenhet enligt 2 kap.

1 a §

Arbetsgivare och arbetstagare skall samverka för att åstadkomma en god arbetsmiljö.

2 §

Arbetsgivaren skall vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagaren utsätts för ohälsa eller olycksfall. En utgångspunkt skall därvid vara att allt sådant som kan leda till ohälsa eller olycksfall skall ändras eller ersättas så att risken för ohälsa eller olycksfall undanröjs.

Arbetsgivaren skall beakta den särskilda risk för ohälsa och olycksfall som kan följa av att arbetstagaren utför arbete ensam.

Lokaler samt maskiner, redskap, skyddsutrustning och andra tekniska anordningar skall underhållas väl.

2 a §

Arbetsgivaren skall systematiskt planera, leda och kontrollera verksamheten på ett sätt som leder till att arbetsmiljön uppfyller föreskrivna krav på en god arbetsmiljö. Han skall utreda arbetsskador, fortlöpande undersöka riskerna i verksamheten och vidta de åtgärder som föranleds av detta. Åtgärder som inte kan vidtas omedelbart skall tidsplaneras.

Arbetsgivaren skall i den utsträckning verksamheten kräver dokumentera arbetsmiljön och arbetet med denna. Handlingsplaner skall därvid upprättas.

Arbetsgivaren skall vidare se till att det i hans verksamhet finns en på lämpligt sätt organiserad arbetsanpassnings- och rehabiliteringsverksamhet för fullgörande av de uppgifter som enligt denna lag och enligt 22 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring vilar på honom.

2 b §

Arbetsgivaren skall svara för att den företagshälsovård som arbetsförhållandena kräver finns att tillgå.

Med företagshälsovård avses en oberoende expertresurs inom områdena arbetsmiljö och rehabilitering. Företagshälsovården skall särskilt arbeta för att förebygga och undanröja hälsorisker på arbetsplatser samt ha kompetens att identifiera och beskriva sambanden mellan arbetsmiljö, organisation, produktivitet och hälsa.

3 §

Arbetsgivaren skall se till att arbetstagaren får god kännedom om de förhållanden, under vilka arbetet bedrivs, och att arbetstagaren upplyses om de risker som kan vara förbundna med arbetet. Arbetsgivaren skall förvissa sig om att arbetstagaren har den utbildning som behövs och vet vad han har att iaktta för att undgå riskerna i arbetet. Arbetsgivaren skall se till att endast arbetstagare som har fått tillräckliga instruktioner får tillträde till områden där det finns en påtaglig risk för ohälsa eller olycksfall.

Arbetsgivaren skall genom att anpassa arbetsförhållandena eller vidta annan lämplig åtgärd ta hänsyn till arbetstagarens särskilda förutsättningar för arbetet. Vid arbetets planläggning och anordnande skall beaktas att människors förutsättningar att utföra arbetsuppgifter är olika.

4 §

Arbetstagaren skall medverka i arbetsmiljöarbetet och delta i genomförandet av de åtgärder som behövs för att åstadkomma en god arbetsmiljö. Han skall följa givna föreskrifter samt använda de skyddsanordningar och iaktta den försiktighet i övrigt som behövs för att förebygga ohälsa och olycksfall.

Om arbetstagaren finner att arbetet innebär omedelbar och allvarlig fara för liv eller hälsa, skall han snarast underrätta arbetsgivaren eller skyddsombud. Arbetstagaren är fri från ersättningskyldighet för skada som uppstår till följd av att han underlåter att utföra arbetet i avvaktan på besked om det skall fortsättas.

5 §

I fråga om arbete som arbetsgivare själv utför skall denna lag och med stöd därav meddelade föreskrifter iakttagas i tillämpliga delar. Detsamma gäller när två eller flera för gemensam räkning yrkesmässigt driver verksamhet utan att ha arbetstagare anställd, dock ej om verksamheten bedrivs endast av medlemmar av samma familj.

Den som ensam eller gemensamt med familjemedlem driver yrkesmässig verksamhet utan anställd är skyldig att följa vad i denna lag och med stöd av den har föreskrivits i fråga om teknisk anordning och ämne, som kan föranleda ohälsa eller olycksfall, samt beträffande gemensamt arbetsställe.

Av 4 kap. 10 § framgår att föreskrifter får meddelas om skyldigheter även i andra avseenden.

6 §

Den som låter utföra ett byggnads- eller anläggningsarbete ska

1. under varje skede av planeringen och projekteringen se till att arbetsmiljösynpunkter beaktas när det gäller såväl byggskedet som det framtida brukandet,
2. utse en lämplig byggarbetsmiljösamordnare för planering och projektering av arbetet med de uppgifter som anges i 7 a §, och
3. utse en lämplig byggarbetsmiljösamordnare för utförande av arbetet med de uppgifter som anges i 7 b och 7 f §§.

Den som låter utföra ett byggnads- eller anläggningsarbete kan utse sig själv eller någon annan till byggarbetsmiljösamordnare. Om någon annan har utsetts befrias dock inte den som låter utföra ett byggnads- eller anläggningsarbete från ansvar för sådana arbetsuppgifter som anges i första stycket 2 eller 3.

7 §

Under varje skede av planeringen och projekteringen av ett byggnads- eller anläggningsarbete ska arkitekter, konstruktörer och andra som medverkar, inom ramen för sina uppdrag, se till att arbetsmiljösynpunkter beaktas när det gäller såväl byggskedet som det framtida brukandet.

7 a §

Den byggarbetsmiljösamordnare som enligt 6 § första stycket 2 har utsetts för planering och projektering av ett byggnads- eller anläggningsarbete, ska samordna tillämpningen av relevanta arbetsmiljöregler som under varje skede av planeringen och projekteringen ska följas i fråga om såväl byggskedet som brukandet av byggnaden eller anläggningen. Det gäller särskilt då frågor om planeringen av arbetsmoment som ska utföras samtidigt eller efter varandra avgörs och när tidsåtgången för sådana arbetsmoment beräknas. Byggarbetsmiljösamordnaren ska beakta en sådan arbetsmiljöplan och annan dokumentation som avses i 4 kap. 8 § andra stycket 1–3.

7 b §

Den byggarbetsmiljösamordnare som enligt 6 § första stycket 3 har utsetts för utförande av ett byggnads- eller anläggningsarbete, ska se till att samordna arbetet med att förebygga risker för ohälsa och olycksfall på arbetsstället och utföra de uppgifter som framgår av 7 e § 2–5, samt

1. samordna tillämpningen av relevanta arbetsmiljöregler när tekniska eller organisatoriska frågor om planeringen av arbetsmoment som ska utföras samtidigt eller efter varandra avgörs och när tidsåtgången för sådana moment beräknas,
2. samordna tillämpningen av relevanta arbetsmiljöregler för att säkerställa att den eller de som bedriver verksamhet på arbetsstället tillämpar dessa regler på ett systematiskt sätt samt följer en arbetsmiljöplan,
3. samordna åtgärder för att kontrollera att byggnads- eller anläggningsarbetet med avseende på arbetsmiljön utförs på ett korrekt sätt,
4. vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att endast behöriga personer ges tillträde till arbetsstället, och

5. organisera de uppgifter som enligt 7 g § ankommer på dem som bedriver verksamhet på ett gemensamt arbetsställe.

7 c §

Det som sägs i 6 § och i föreskrifter som har meddelats med stöd av 4 kap. 8 § om den som låter utföra byggnads- eller anläggningsarbete ska i stället gälla en av denne anlita uppdragstagare i den mån

1. uppdragstagaren har fått i uppdrag att självständigt ansvara för planering och projektering eller arbetets utförande, och
2. det skriftligen har avtalats att de uppgifter som avses i 6 § och i de anslutande föreskrifterna ska åvila uppdragstagaren vid utförandet av uppdraget.

Om konsumenttjänstlagen (1985:716) ska tillämpas på uppdrag enligt första stycket 1, ska det som sägs i 6 § och i föreskrifter som har meddelats med stöd av 4 kap. 8 § gälla för uppdragstagaren vid arbetets utförande. Det gäller dock inte om det skriftligen har avtalats att det som sägs i 6 § och i de anslutande föreskrifterna i stället ska gälla för den som låter utföra byggnads- eller anläggningsarbetet.

7 d §

Om ett fast driftsställe är gemensamt arbetsställe för flera verksamheter, är den som råder över arbetsstället ansvarig för samordningen av arbetsmiljöfrågor. Om ett fartyg är gemensamt arbetsställe för flera verksamheter är redaren ansvarig för samordningen. Har ett fartyg tagits in på ett varv i Sverige är dock den som svarar för varvsdriften ansvarig för samordningen. Ansvaret för samordning av skyddsåtgärder som föranleds av att ett fartyg är under lastning eller lossning i en svensk hamn åvilar den arbetsgivare som har ansvaret för detta arbete.

Ansvaret för samordningen enligt första stycket kan överlåtas till någon som bedriver verksamhet på arbetsstället eller, i fråga om lastning eller lossning av ett fartyg i svensk hamn, på hamnen eller redaren.

I fråga om annat gemensamt arbetsställe än som avses i första stycket kan de som bedriver verksamhet där komma överens om att en av dem

ska vara ansvarig för samordningen. Det gäller inte för arbetsställen för byggnads- eller anläggningsarbete.

7 e §

Den som är ansvarig för samordningen av arbetsmiljöfrågor enligt 7 d § ska se till att

1. arbetet med att förebygga risker för ohälsa och olycksfall samordnas på det gemensamma arbetsstället,
2. arbete tidsplaneras på det sätt som behövs för att förebygga risker för ohälsa och olycksfall till följd av att olika verksamheter pågår på arbetsstället,
3. allmänna skyddsanordningar inrättas och underhålls och allmänna skyddsregler för arbetsstället utfärdas,
4. ansvaret för de speciella skyddsanordningar som kan behövas för ett visst eller vissa arbeten klargörs, och
5. personalutrymmen och sanitära anordningar inrättas på arbetsstället i behövlig omfattning.

7 f §

Om ett byggnads- eller anläggningsarbete utgör gemensamt arbetsställe med annan verksamhet som avses i 7 d §, tillämpas 6–7 c §§ i fråga om byggnads- eller anläggningsarbetet samt 7 d och 7 e §§ i fråga om den övriga verksamheten.

Den som är ansvarig för samordningen av arbetsmiljöfrågor enligt 7 d § ska i syfte att åstadkomma tillfredsställande skyddsförhållanden se till att samråd kommer till stånd med den som har utsetts till byggarbetsmiljösamordnare enligt 6 §.

7 g §

De som samtidigt, eller i tidsmässig anslutning till varandra, bedriver verksamhet på ett gemensamt arbetsställe, ska samråda och gemensamt verka för att åstadkomma tillfredsställande skyddsförhållanden.

Var och en av dem ska se till att den egna verksamheten och anordningarna på det gemensamma arbetsstället inte medför att någon som arbetar där utsätts för risk för ohälsa eller olycksfall.

De som bedriver verksamhet eller arbetar på det gemensamma arbetsstället ska följa anvisningar från en byggarbetsmiljösamordnare i fråga om byggnads- eller anläggningsarbete och från den som är ansvarig för samordningen av arbetsmiljöfrågor i övriga fall.

7 h §

Den som tillverkar monteringsfärdiga byggnader eller anläggningar ska se till att arbetsmiljösynpunkter beaktas vid projekteringen när det gäller såväl byggskedet som det framtida brukandet samt se till att olika delar av projekteringen samordnas.

8 §

Den som tillverkar, importerar, överlåter eller upplåter en maskin, ett redskap, skyddsutrustning eller annan teknisk anordning ska se till att anordningen erbjuder betryggande säkerhet mot ohälsa och olycksfall, när den släpps ut på marknaden, avlämnas för att tas i bruk eller ställs ut till försäljning.

En teknisk anordning som inte uppfyller kraven i första stycket får visas på mässor, utställningar eller liknande om det tydligt anges att kraven inte är uppfyllda och att anordningen inte får släppas ut på marknaden eller avlämnas för att tas i bruk förrän den uppfyller kraven. Sätts anordningen i funktion ska tillräckliga säkerhetsåtgärder vidtas mot olycksfall.

Anvisningar för anordningens montering, installation, användning och skötsel samt övriga uppgifter om anordningen som är av betydelse för att förebygga ohälsa och olycksfall (produktinformation) ska medfölja vid avlämnandet genom tydlig märkning, i form av handlingar eller på annat sätt. Information av särskild betydelse för arbetsmiljön ska lämnas vid marknadsföring av anordningen.

9 §

Den som tillverkar, importerar eller överlåter ett ämne, som kan föranleda ohälsa eller olycksfall, skall vidta de åtgärder som behövs för att hindra

eller motverka att ämnet vid avsedd användning innebär risk från skyddssynpunkt.

Vad som sägs i 8 § tredje stycket om produktinformation och information vid marknadsföring skall gälla även i fråga om ämnen som kan föranleda ohälsa eller olycksfall.

10 §

Den som överlåter eller upplåter en förpackad produkt skall se till att förpackningen inte innebär risk för ohälsa eller olycksfall.

11 §

Den som installerar en teknisk anordning skall se till att behövliga skyddsanordningar sätts upp och att i övrigt erforderliga skyddsåtgärder vidtas.

12 §

Den som råder över ett arbetsställe skall se till att det på arbetsstället finns sådana fasta anordningar att den som arbetar där utan att vara arbetstagare i förhållande till honom inte utsätts för risk för ohälsa eller olycksfall. Han skall även se till att andra anordningar som finns på arbetsstället kan användas utan sådan risk.

Den som anlitar inhyrd arbetskraft för att utföra arbete i sin verksamhet skall vidta de skyddsåtgärder som behövs i detta arbete.

13 §

I 7 kap. 8 § föreskrivs om skyddsansvar i vissa fall för den som upplåter en lokal, ett markområde eller ett utrymme under jord för arbete eller som personalutrymme.

14 §

(Paragrafen upphörde att gälla den 1 januari 2009 enligt SFS 2009:934.)

Kommentarer till kapitel 3:

Ansvaret för arbetsmiljön

I detta kapitel anges vilka som har ett ansvar för arbetsmiljön. För var och en av dem anges hur långt ansvaret sträcker sig. Ansvarets omfattning varierar mellan olika ansvariga. Lagen fördelar dock inte ansvaret på enskilda fysiska personer. Den lägger i stället ansvaret på vissa rollinnehavare, eller med ett juridiskt ord ansvarssubjekt, inom arbetsmiljön. Exempel på sådana rollinnehavare är arbetsgivare, leverantörer, byggherrar, byggarbetsmiljösamordnare och de som råder över arbetsställe.

Rollinnehavarna är i de flesta fall inte fysiska personer utan till exempel bolag eller myndigheter. För att uppfylla sitt ansvar måste dessa normalt göra en fördelning inom sin organisation av de arbetsuppgifter som behöver utföras för att ansvaret ska uppfyllas. Om det blir aktuellt med straffansvar, är det däremot domstolarna som fördelar straffansvaret i efterhand. Detta kan bli aktuellt exempelvis om man misstänker att någon försummelse har orsakat en olycka eller om en straffbelagd bestämmelse inte har följts. Domstolarna hämtar då ofta ledning ur den interna arbetsfördelningen men kan gå ifrån den om den gjorts på fel sätt. Exempel på felaktig fördelning är att man delar ut arbetsuppgifter utan att samtidigt lämna med de befogenheter och resurser som behövs. Ett annat exempel är att man lämnar en arbetsuppgift till någon som inte är kompetent för den eller inte ger tillräcklig information och instruktion.

Kapitlet börjar med en hänvisning till 2 kap. Syftet med denna är att lyfta fram den intresseavvägning som måste göras i vissa fall (se kommentaren till 2 kap.). Den pekar också på de hänsyn som vid tillämpningen kan behöva tas till arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen i samhället (2 kap. 1 § första stycket). För att inskräpa vikten av ett ömsesidigt ansvar fortsätter kapitlet sedan med en bestämmelse om att arbetsgivare och arbetstagare är skyldiga att samverka för att åstadkomma en god arbetsmiljö (3 kap. 1 a §).

Arbetsgivaren har huvudansvaret

Huvudansvaret för arbetsmiljön ligger på arbetsgivaren. Denne ska vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagarna utsätts för ohälsa eller olycksfall i arbetet (2 § första stycket). Riskerna vid ensamarbete nämns särskilt (2 § andra stycket). I arbetsgivarens förebyggande arbete ska en av utgångspunkterna vara att allt som är farligt ska ändras eller bytas ut så att risken tas bort. Detta betyder också att om det inte är möjligt att helt undanröja risken, så ska arbetsgivaren i stället vidta åtgärder för att minska den.

Arbetsgivaren har också ett ansvar för att det finns den företagshälsovård som arbetsförhållandena kräver (2 b §). Detta ansvar omfattar samtliga arbetsställen där det enligt bestämmelserna om systematiskt arbetsmiljöarbete samt om verksamhet för arbetsanpassning och rehabilitering kan anses nödvändigt att företagshälsovård tillhandahålls. Bestämmelsen kan bli aktuell om det i den egna verksamheten inte finns tillgång till rätt kompetens, eller om arbetsmiljön och arbetsuppgifterna är förenade med uppenbara risker och påfrestningar för de anställda. En definition av vad som avses med företagshälsovård samt grundläggande krav på hur företagshälsovården ska arbeta finns också i 2 b §.

Lagtexten formulerar kraven mot arbetsgivaren på ett direkt och undantagslöst sätt. Vid tillämpningen måste man dock ta hänsyn till hänvisningen i 3 kap. 1 §. Detta innebär att man måste beakta det som står i 2 kap. 1 § om arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen. Detta innebär att man alltid måste göra en övergripande bedömning av vilka krav som allmänt sett framstår som rimliga för det aktuella arbetet. En avvägning kan också behöva göras med hänsyn till andra allmänna värden eller behov. Den närmare innebörden av arbetsgivarens skyldigheter kan därför i praktiken variera beroende på situationen.

Kraven på arbetsplatsens utformning kan till exempel bli helt olika om det gäller kontorsarbete, fabriksarbete eller byggnadsarbete. Kraven på skydd mot olycksfall kan bli olika för en brandman och

en verkstadsarbetare. Vidare kan kraven komma att förändras med tiden om den sociala eller tekniska utvecklingen eller nya forskningsresultat ger anledning till det.

Enligt 1 a § ska arbetsgivare och arbetstagar samverka om de åtgärder som behöver vidtas för att kravet på en god arbetsmiljö ska uppfyllas. Sådan samverkan sker normalt mellan arbetsledning och personal inom ramen för det löpande arbetet men kan också ske i skyddskommittén samt mellan arbetsledningen och skyddsombuden.

I lagens förarbeten behandlas frågan om det enskilda företagens eller den enskilda arbetsgivarens ekonomiska situation ska få påverka nivån på arbetsmiljön. Svaret på den frågan är nej. Det framhålls att kraven på arbetsmiljön inte ska kunna sänkas för att en enskild arbetsgivare har svag ekonomi. Grundtanken är att kostnaderna för arbetsmiljön är en del av produktionskostnaderna och dessa kostnader måste alltid betalas.

Däremot är det alltid nödvändigt med en nyanserad bedömning av vad arbetsmiljölagen kräver. Insatserna för att förbättra arbetsmiljön får inte vara orimliga i förhållande till de resultat som kan uppnås. Man måste alltså alltid väga kostnaden för en arbetsmiljöåtgärd mot den förbättring i arbetsmiljön som kan åstadkommas och göra en bedömning av rimligheten i den tänkta åtgärden. Detta kan till exempel betyda att man avstår från en mycket dyr åtgärd som endast ger en marginell förbättring av arbetsmiljön. Det kan också innebära att högre krav kan ställas vid nyanläggning än vid pågående verksamhet.

När tillsynsmyndigheten ställer krav, kan den ibland också behöva ta särskilda hänsyn när den bestämmer den tid inom vilken åtgärder ska vidtas. Det kan exempelvis gälla ortens arbetsmarknadsläge, äldre arbetstagaras möjlighet att byta arbete och liknande. Sådana hänsyn kan ibland leda till att en arbetsgivare får längre tid på sig än annars för att förbättra arbetsmiljön. Förutsättningen för detta är dock att de anställdas hälsa inte sätts på spel. Som nämnts ovan får man däremot inte ta hänsyn till det enskilda företags ekono-

miska situation vid sådana bedömningar. Det innebär inte heller att arbetsgivaren slipper vidta åtgärderna, bara att tiden för genomförandet förlängs.

Arbetsgivarens systematiska arbetsmiljöarbete

I en särskild paragraf utvecklas arbetsgivarens skyldighet att systematiskt planera, leda och kontrollera verksamheten (2 a §).

Grundtanken bakom denna bestämmelse är att arbetsgivaren måste se till att verksamheten i alla avseenden drivs så att han kan uppfylla sina skyldigheter enligt arbetsmiljölagen. Arbetsgivaren är skyldig att kartlägga risker och utreda ohälsa och olycksfall samt vidta de åtgärder som kartläggningen ger anledning till.

Arbetsgivaren måste därför bedriva ett fortlöpande systematiskt arbetsmiljöarbete för att se till att ohälsa och olycksfall förebyggs och att arbetsmiljön blir tillfredsställande. Detta arbete ska vara inordnat i den övriga verksamheten. 2 a § är ett uttryck för att arbetsgivaren själv måste ta ansvar för arbetsmiljöverksamheten. I detta ingår också att följa upp att det systematiska arbetsmiljöarbetet bedrivs på ett tillfredsställande sätt.

Paragrafen kräver vidare att arbetsmiljön dokumenteras i den utsträckning verksamheten kräver och att handlingsplaner upprättas. Dokumentationen tjänar till att underlätta arbetsgivarens systematiska arbetsmiljöarbete samt arbetstagarnas och skyddsombudens deltagande i detta.

Det krävs också att arbetsgivaren organiserar en verksamhet för arbetsanpassning och rehabilitering. Denna ska bidra till en snabb återgång i arbete för sjukskrivna arbetstagare samt en verkningfull arbetsanpassning och rehabilitering för handikappade och långtids-sjuka.

Kunskaper och anpassning av arbetet

I kapitlet anges också den närmare innebörden av arbetsgivarens skyldigheter i fråga om instruktioner och andra former av information (3 § första stycket). Det betonas särskilt att arbetstagarna ska

upplysas om riskerna i arbetet. Om arbetstagarna på arbetsstället kan befinna sig på platser med påtaglig risk för ohälsa eller olycksfall, ska arbetsgivaren se till att endast arbetstagare som har fått tillräckliga instruktioner får tillträde dit. Sådana instruktioner måste anpassas till varje enskild arbetstagares individuella behov och förkunskaper.

Vidare slås det fast att arbetsgivaren är skyldig att ta hänsyn till den anställdes särskilda förutsättningar för arbetet, till exempel olika funktionsnedsättningar, ålder och yrkesvana (3 § andra stycket). Detta ska ske genom anpassning av arbetsförhållandena eller andra lämpliga åtgärder. Viktiga exempel på anpassningsåtgärder är förändring av arbetsprocesser, ombyggnad av utrustning och särskilda tekniska hjälpmedel. Andra anpassningsåtgärder kan vara särskild instruktion, information eller arbetsledning, speciella arbetstider eller annorlunda organisation av arbetet.

Det anges också att arbetet ska planläggas och anordnas med beaktande av att människors förutsättningar att utföra arbete är olika. Tanken är att inga onödiga hinder får uppstå när det gäller att sysselsätta människor med olika former av arbetshandikapp.

Man måste också ta hänsyn till den naturliga variationen mellan människor när det gäller sådant som till exempel kroppsstorlek eller synförmåga.

Ansaret mot utomstående personer

Arbetsgivarens ansvar enligt 2, 2 a och 3 §§ gäller endast de egna arbetstagarna. En arbetsgivare är därför inte skyldig att vidta åtgärder för att förbättra arbetsmiljön för personal i andra företag. Något ansvar finns således inte för exempelvis personalen hos andra företag med lokaler i närheten eller hos anlitade entreprenörer.

Av andra bestämmelser i kapitlet, till exempel 7 g och 12 §§, följer dock ett visst ansvar för personal i sådana företag. På ett gemensamt arbetsställe är det exempelvis den samordningsansvarige som ska se till att skyddsåtgärderna på ett arbetsställe samordnas, se 7 d §. Särskilda regler gäller vid bygg- och anläggningsverksamhet, se avsnittet om byggnads- eller anläggningsarbeten i detta kapitel.

Bestämmelserna i detta kapitel innebär inte heller något krav på åtgärder för att skydda allmänheten, exempelvis kunder, patienter, förbipasserande fotgängare eller lekande barn. Sådana krav kan ibland finnas i annan lagstiftning men faller utanför arbetsmiljölagen.

Arbetsmiljöansvar även för arbetstagarna

Även de anställda åläggs ett arbetsmiljöansvar. De ska medverka i arbetsmiljöarbetet och delta i de åtgärder som behövs för en god arbetsmiljö. De ska följa gällande föreskrifter och använda skyddsanordningar. De ska också iaktta den försiktighet i övrigt som behövs för att förebygga ohälsa och olycksfall (4 § första stycket). Ansvaret för arbetstagare är alltså inte lika omfattande som arbetsgivarens ansvar.

Bestämmelsen innebär att tillsynsmyndigheten i enstaka fall kan rikta föreskrifter, förelägganden och förbud mot arbetstagare. Man får dock räkna med att detta normalt sker endast samtidigt med att motsvarande krav ställs mot arbetsgivaren.

I lagen anges att arbetstagare i akuta farosituationer snarast ska underrätta arbetsgivaren eller skyddsombud. Den anställde är enligt en uttrycklig bestämmelse fri från att ersätta skador som kan uppstå om han eller hon i sådana fall avbryter arbetet i väntan på besked om det ska fortsättas (4 § andra stycket).

Företagares eget arbete

Arbetsmiljölagen gäller i princip även i fråga om arbete som företagare utför personligen. Det är viktigt att en arbetsgivare inte genom sitt arbete utgör en risk för de arbetstagare som arbetar i hans närhet. Han ska också utgöra ett gott exempel för de anställda. Den som är arbetsgivare ska därför enligt 5 § första stycket följa arbetsmiljölagen och Arbetsmiljöverkets föreskrifter i tillämpliga delar.

Uttrycket ”i tillämpliga delar” innebär att man inte behöver följa arbetsmiljölagen i alla delar. Exempel på föreskrifter som man inte behöver följa är bestämmelsen i 2 kap. 1 §, där det krävs att arbetstagaren ska få medverka i utformningen av arbetet.

Detsamma gäller kraven på instruktioner och arbetsanpassning i 3 kap. 3 §. Även här står det i paragraferna att skyldigheterna bara gäller i förhållande till arbetstagarna. Arbetsgivaren behöver således inte ordna personalrum eller ge instruktioner åt sig själv. Däremot får till exempel en lantbrukare inte ha en öppen traktor utan störtbåge som han kör själv medan den traktor som de anställda kör har hytt.

Yrkesmässig verksamhet för gemensam räkning

Samma bestämmelser gäller för personer som tillsammans driver yrkesmässig verksamhet utan anställda men för gemensam räkning (5 § första stycket). En verksamhet brukar anses yrkesmässig om den har varaktighet, självständighet, viss regelbundenhet och vinstsyfte. Även sådana personer är skyldiga att följa arbetsmiljölagen i tillämpliga delar. Exempel kan vara handelsbolag och ekonomiska föreningar. Så kallade personalkooperativ drivs ofta i form av en ekonomisk förening. Detsamma gäller då även för dem.

Ensam- och familjeföretag

Särskilda regler gäller för företagare, som ensamma eller bara tillsammans med medlemmar av sin närmaste familj driver verksamhet utan att ha anställda. De måste följa sådana föreskrifter som handlar om maskiner och andra tekniska anordningar och om farliga ämnen, till exempel kemiska produkter (5 § andra stycket). Denna bestämmelse har i praxis tolkats så att den tar sikte på föreskrifter om skydd mot risker från tekniska anordningar och risker från farliga ämnen.

Ensam- och familjeföretagare måste alltså följa alla bestämmelser som syftar till att skydda mot sådana risker. Så länge som det inte gäller byggnads- eller anläggningsarbete behöver de däremot inte följa bestämmelser som syftar till att skydda mot risker från exempelvis fall och ras, våld och hot eller skadliga arbetsställningar och arbetsrörelser. För byggnads- eller anläggningsarbete gäller att ensam- och familjeföretag i princip ska följa arbetsmiljölagen i dess helhet och därtill hörande föreskrifter.

Ideell verksamhet

En verksamhet kan ses som yrkesmässig om den har viss varaktighet och är av ekonomisk art, även om den inte är vinstinriktad. Att verksamheten avser att främja ett ideellt eller välgörande syfte hindrar alltså inte att den betraktas som näringsverksamhet. Gränsen mellan arbete i arbetsmiljölagens mening och ideellt arbete kan dock många gånger vara svår att dra. Lunchrestauranger, isbanor och museijärnvägar, som drivs av ideella föreningar, skulle kunna anses som yrkesmässig verksamhet om de har viss varaktighet och omfattning samt drivs ekonomiskt med avgifter från allmänheten. Däremot skulle användandet av mastkranar i båtklubbar och föreningsmedlemmar som tillfälligtvis uppför genomsamma majstänger, dansbanor, kyrkolokaler eller liknande falla utanför arbetsmiljölagen. Om ideella föreningar har anställd personal gäller dock arbetsmiljölagen.

Gemensamt arbetsställe

Arbetsgivaransvaret räcker inte på arbetsställen där flera arbetsgivare eller andra företag driver verksamhet samtidigt eller i tidsmässig anslutning till varandra. På sådana gemensamma arbetsställen kan särskilda risker skapas genom att de olika verksamheterna påverkar varandra. Samtidigt kan arbetstagarna vara omedvetna om de risker som kommer från andra verksamheter än den egna. Därför krävs i 7 g § att alla som driver verksamhet på ett gemensamt arbetsställe ska samråda och samarbeta för att åstadkomma säkra arbetsförhållanden. Dessutom ska var och en av dem se till att deras verksamhet eller utrustning inte skapar risker för andra arbetsgivares personal som arbetar där. Detta kan bli aktuellt till exempel om ett städföretag eller transportföretag kommer in i en fabrik eller på ett kontor för att arbeta där.

Ett gemensamt arbetsställe uppkommer så snart mer än ett företag eller en arbetsgivare samtidigt driver verksamheter som inte är fysiskt avskilda från varandra. Ett gemensamt arbetsställe kan också uppkomma när de som bedriver verksamhet gör det i tidsmässig anslutning till varandra, jämför också 7 b § punkt 5. Att arbetsgivare

har lokaler nära varandra behöver dock inte i sig betyda att det blir ett gemensamt arbetsställe. Det normala är ju att de ändå är avskilda från varandra.

Ett exempel på detta kan vara två företag som har var sin särskilda lokal i samma hus. Det ena företaget sysslar med kontorsverksamhet och det andra tillverkar plastföremål och släpper ut luftföroreningar. Här är det inte något gemensamt arbetsställe. Enligt arbetsmiljölagen är plastföretaget därför skyldigt att vidta åtgärder bara om föroreningarna utgör en risk för företagets egna arbetstagare, vilket de förmodligen inte är om man ventilerar in dem till grannföretaget.

Arbetsgivaren för kontorsföretaget måste däremot skydda sin personal. Han måste därför hindra att föroreningarna kommer in i kontorslokalerna eller skydda personalen på annat sätt. Han får sedan ställa krav på plastföretaget eller hyresvärden med hjälp av till exempel fastighets-, hyres- eller hälsoskyddslagstiftningen. Dessa krav är dock ingenting som Arbetsmiljöverket har med att göra. Går inte problem att lösa på annat sätt, kan arbetsgivaren ytterst bli tvungen att flytta verksamheten till andra lokaler för att hindra att personalen skadas.

Om verksamheterna är mer inblandade i varandra, exempelvis om man delar på samma lokaler eller anordningar kan det hela dock bli att betrakta som ett gemensamt arbetsställe. Detsamma kan bli fallet till exempel om man har specialgjorda truckar som kör in och ut i båda företagens lokaler eller produktionsmaskiner som används gemensamt. En annan sådan situation är om lokalerna inte är åtskilda från varandra. Exempel på detta är vissa varuhus. Det blir dock inte ett gemensamt arbetsställe bara för att hela huset har gemensam ventilation, gemensam lastkaj eller gemensamma hissar i trappuppgången, utan det måste vara en tydligare integrering mellan företagen.

På de flesta gemensamma arbetsställen finns – utöver arbetsgivaransvaret – ett särskilt samordningsansvar. På byggarbetsplatser gäller särskilda regler för samordningsansvar, vilket just där inte alltid förutsätter ett gemensamt arbetsställe, se avsnittet bygg- eller anlägg-

ningsarbeten i detta kapitel. På fasta driftsställen vilar samordningsansvaret på det företag eller motsvarande som råder över arbetsstället. När det gäller ett fartyg som är ett gemensamt arbetsställe är redaren samordningsansvarig och när ett fartyg ligger på varv är det varvsägaren som har samordningsansvaret. I samtliga fall kan ansvaret överlåtas till något annat företag eller någon annan arbetsgivare som driver verksamhet på det gemensamma arbetsstället, se 7 d §. När det gäller lastning och lossning av ett fartyg kan dock samordningsansvaret endast överlåtas på hamnen eller redaren. Den som har samordningsansvaret är ansvarig för all samordning på det gemensamma arbetsstället. Det är viktigt att komma ihåg att endast hela samordningsansvaret på hela det gemensamma arbetsstället kan överlåtas. Överlåts endast en del av ansvaret är denna överlåtelse inte giltig och följaktligen utan verkan. Ansvaret ligger då kvar på den som enligt 7 d § ska ha det i första hand. Arbetsmiljöverket kan också genom ett särskilt beslut bestämma vem som ska ha detta ansvar, jämför 7 kap. 6 §.

Det finns inte automatiskt något samordningsansvarigt företag på rörliga driftsställen, exempelvis inom skogsbruket. Även här kan man dock avtala om att något av företagen eller arbetsgivarna på arbetsstället ska ha samordningsansvaret. Vidare kan Arbetsmiljöverket också i detta fall bestämma vem som ska ha samordningsansvaret enligt 7 kap. 6 §.

I 7 e § anges vilka skyldigheter det samordningsansvariga företaget eller motsvarande har. Allmänt kan man säga att samordningsansvaret omfattar sådana risker som är en direkt följd just av att flera företag eller motsvarande arbetar samtidigt på ett arbetsställe.

Däremot innebär detta ansvar inte att det samordningsansvariga företaget får ett övergripande ansvar för alla arbetsmiljöfrågor på arbetsstället. Sådana risker som enbart berör personalen inom ett av företagen är fortfarande helt och hållet en fråga mellan det företaget och deras anställda.

De som bedriver verksamhet eller arbetar på det gemensamma arbetsstället är skyldiga att följa det samordningsansvariga företagens

anvisningar, se 7 g §. Det är viktigt att komma ihåg att det alltid är arbetsgivaren/företaget som har samordningsansvaret. Detta ansvar vilar alltså aldrig på någon enskild arbetstagarare i verksamheten. En sådan utses vanligtvis att rent praktiskt sköta samordningsfrågorna, men själva samordningsansvaret vilar alltid, precis som arbetsmiljöansvaret, på arbetsgivaren.

Vid ombyggnad på ett befintligt driftsställe som är ett gemensamt arbetsställe finns det parallella aktörer med samordnings- och skyddsansvar. Å ena sidan antingen byggherren samt byggarbetsmiljösamordnaren som ansvarar för byggnads- eller anläggningsarbetet i enlighet med 6–7 c §§. Å andra sidan samordningsansvarig för arbetsstället med ansvar för samordning enligt 7 d–e §§. Den som är ansvarig för samordningen av arbetsmiljöfrågor enligt 7 d § ska i syfte att åstadkomma tillfredställande skyddsförhållanden se till att samråd sker med den som utsetts till byggarbetsmiljösamordnare.

Vid ombyggnad av ett befintligt driftsställe som inte i sig är gemensamt arbetsställe gäller det som sägs i 7 f § för hänsyn och samråd.

Byggnads- och anläggningsarbeten

6 § redogör för uppgifter och ansvar som följer av arbetsmiljölagen för att låta utföra byggnads- eller anläggningsarbete. I arbetsmiljölagen används inte begreppet byggherre i lagtexten för att undvika sammanblandning med begreppet byggherre i plan- och bygglagen (1987:10). En viktig skillnad mellan lagstiftningarna är att den som bygger själv för egen räkning inte omfattas av arbetsmiljölagen medan den omfattas av plan – och bygglagstiftningens krav. För enkelhetens skull används dock begreppet byggherre i förarbetena till arbetsmiljölagen.

Byggherren svarar ensam för den inledande övergripande planeringen och projekteringen enligt 6 § 1:a stycket punkt 1. Denna övergripande planering skiljer sig från sådan planering som normalt hör till arbetets utförande.

Byggherren ska utse en lämplig byggarbetsmiljösamordnare för såväl planerings- och projekteringsstadiet som för utförandet.

Byggarbetsmiljösamordnaren kan vara byggherren själv. Det finns inga formkrav för att utse någon till byggarbetsmiljösamordnare. Det måste däremot till ett aktivt ställningstagande från byggherren. En byggherre själv är alltså inte att anse som byggarbetsmiljösamordnare om han har varit passiv och inte utsett någon sådan.

En lämplig byggarbetsmiljösamordnare ska ha den utbildning, kompetens och erfarenhet som uppgiften kräver. Detta utvecklas i Arbetsmiljöverkets föreskrift, AFS 1999:3. Kravet på utbildning träder i kraft 2010. Byggherren ska kunna styrka att byggarbetsmiljösamordnaren har den kompetens, erfarenhet och utbildning som krävs.

Ansvar för den som är samordningsansvarig på en byggarbetsplats omfattar fler uppgifter än de som följer av ett samordningsansvar på ett gemensamt arbetsställe med annan typ av verksamhet, jämför 7 b § punkt 2–3.

I lagtexten anges att för de uppgifter för vilka byggarbetsmiljösamordnare ska utses ansvarar både byggarbetsmiljösamordnare och byggherre. Arbetsmiljöverket kan välja att rikta krav mot båda eller endera av dessa rollinnehavare allt efter vad som bedöms lämpligt.

Det samordningsansvar som åligger byggarbetsmiljösamordnarna och byggherrarna förminskar aldrig det långtgående arbetsgivaransvar som alltid åligger varje enskild entreprenör som bedriver verksamhet på en byggarbetsplats.

Ansvar för byggarbetsmiljösamordnare såvitt gäller planering och projektering enligt 7 a § och utförandet enligt 7 b § gäller oavsett om byggarbetsplatsen utgör ett gemensamt arbetsställe. Det gäller alltså även då byggherren låter utföra arbete med endast egna anställda. För samordningsansvar enligt 7 e § punkt 2–5 ska vara tillämpliga krävs dock även vid bygg- och anläggningsarbeten att fråga är om ett gemensamt arbetsställe.

En självständig uppdragstagare kan överta byggherrens arbetsmiljörättsliga ansvar och uppgifter enligt 7 c §. Självständighetskravet är inte uppfyllt vid uppdragsavtal inom ramen för delad entreprenad eftersom uppdragstagaren då endast har ansvar för viss del av arbetet. Typiskt sett handlar det istället om avtal om total- eller

generalentreprenad. Finns ett sådant avtal kan byggherren och uppdragstagaren skriftligen avtala om att byggherrens uppgifter och ansvar enligt arbetsmiljölagen i de delar som motsvarar uppdragsavtalet ska gå över på uppdragstagaren. Avser uppdragsavtalet planering och projektering samt utförande, så kan avtalas om att uppdragstagaren ska ta över byggherrens arbetsmiljöuppgifter i motsvarande delar, dvs. hela ansvaret för de uppgifter som framgår av 3 kap. 6 § jämförd med 3 kap. 7 a, 7 b och 7 f §§ samt skyldigheter rörande förhandsanmälan, arbetsmiljöplan och annan dokumentation som det får meddelas krav om genom föreskrifter enligt 4 kap. 8 §. Om uppdragsavtalet avser endast utförandet av arbetet kan byggherrens arbetsmiljöansvar överlåtas endast i de delar som motsvarar detta arbete, dvs. ansvaret enligt 3 kap. 6 § jämförd med 3 kap. 7 b och 7 f §§ samt skyldigheter att anpassa arbetsmiljöplan och annan dokumentation som det får meddelas föreskrifter om med stöd av 4 kap. 8 §.

Om byggherren inte kan visa erforderliga avtal ligger ansvaret kvar enligt lagens huvudregler, dvs. på byggherren. Arbetsmiljöverket får om det finns särskilda skäl flytta arbetsmiljöansvaret mellan byggherre och uppdragstagare i endera riktningen enligt 7 kap. 6 §. Det kan ske exempelvis då byggherren lagt sig i uppdragstagarens planering eller utförande så pass ingående att uppdragstagarens självständighet kan ifrågasättas.

Andra stycket av 7 c § innehåller en särregel för konsumentförhållanden. Om konsumenttjänstlagen (1985:716) är tillämplig på uppdragsavtalet går byggherrens arbetsmiljöansvar automatiskt över på uppdragstagaren om inte annat skriftligen har avtalats. I övrigt gäller samma krav som i kommersiella förhållanden till exempel att det inte får vara fråga om delad entreprenad.

Krav på tillverkare och leverantörer

I lagen föreskrivs att den som tillverkar, importerar, säljer eller hyr ut en maskin eller annan teknisk utrustning ska se till att den erbjuder betryggande säkerhet mot ohälsa och olycksfall. Detta gäller både

när den släpps ut på marknaden eller levereras liksom när den ställs ut för försäljning (8 §). Bestämmelsen gäller alla anordningar som kan användas yrkesmässigt. Den har däremot inte ansetts gälla för enstaka exemplar för vilka det står klart att de inte ska användas till yrkesmässig verksamhet, exempelvis maskiner i tvättstugor till bostadshus eller i bilverkstäder som upplåts till personalen för arbete på egna bilar efter arbetstid.

Kraven i 8 § gäller också vid leverans av begagnade maskiner. Även dessa ska alltså vara säkra när de säljs vidare eller hyrs ut. Ett särskilt skyddsansvar föreskrivs dessutom för den som installerar tekniska anordningar (11 §). Detta ansvar gäller både vid installation av nya och begagnade anordningar.

Det är tillåtet att visa en oskyddad anordning på mässor, utställningar eller liknande om det tydligt anges att den inte uppfyller gällande säkerhetskrav. Det ska också tydligt anges att den inte får säljas eller användas förrän den uppfyller kraven. En leverantör ska också i övrigt se till att den produktinformation som behövs för att förebygga ohälsa och olycksfall följer med vid leveransen. Det kan röra sig om till exempel monterings- och installationsanvisningar, bruksanvisning samt varningsskyltar (8 §).

Samma krav på produktinformation ställs på den som tillverkar, importerar eller överlåter ett farligt ämne. Vidare krävs att denne ska vidta de åtgärder som behövs för att hindra eller motverka att ämnet vid avsedd användning innebär risk från skyddssynpunkt (9 §). Som farliga ämnen betecknas alla kemiska ämnen eller produkter som på grund av sina egenskaper och avsett användningssätt kan vara hälsofarliga eller medföra olycksfallsrisker i arbetslivet.

Ingripanden mot farliga produkter

Om en produkt medför risker för arbetsmiljön kan Arbetsmiljöverket enligt 7 kap. 11 § ingripa mot leverantörer och försäljare av produkten. Arbetsmiljöverket kan i sådana fall ålägga dem att gå ut med varningar, till exempel genom annonser. Arbetsmiljöverket kan också kräva att de återkallar produkten. Ålägganden av dessa slag förenas normalt med vite.

Tillsynsmyndigheten kan också med stöd av 7 kap. 7 § förbjuda leverans av maskiner och andra tekniska anordningar där säkerheten inte är uppfylld. Om farliga maskiner säljs till exempel i butiker, av leverantörer, av skrothandlare eller på mässor kan Arbetsmiljöverket således förbjuda fortsatt försäljning om inte maskinerna byggs om eller repareras.

I 3 kap. 10 § finns ett särskilt ansvar för leverantörer i fråga om förpackningar som kan innebära risker. Det kan till exempel gälla problem med inplastade virkespaket som kan vara hala eller andra förpackningar som är vassa eller spetsiga, svåra att lyfta manuellt eller lätt går sönder.

Skyddsansvar för den som råder över ett arbetsställe

Det blir mer och mer vanligt att arbetstagare tillfälligt arbetar på platser där det är någon annan arbetsgivare än deras egen som råder över arbetsförhållandena. Detta förekommer till exempel vid distribution och andra transporter, vid städning eller andra kortare entreprenadarbeten, vid besök för kontroll eller inspektion samt när flera verksamheter tillfälligt drivs i gemensamma utrymmen. I dessa fall är det viktigt att den som faktiskt bestämmer på arbetsstället också har ett tydligt ansvar för arbetstagare utifrån som kommer in där.

Ett sådant ansvar har tagits in i 3 kap. 12 § första stycket. Av naturliga skäl är det dock begränsat till fasta anordningar på arbetsstället. Som exempel kan nämnas lastkajer, lyftanordningar, anordningar i transportvägar och tillhandahållna transporthjälpmedel. Bestämmelsen innebär att Arbetsmiljöverket kan driva igenom förbättringar genom förelägganden mot det företag, som driver verksamhet på arbetsstället. Detta gäller även om deras egna arbetstagare inte utsätts för risken.

Kraven kan dock bara gälla sådana anordningar som företaget disponerar över. Ofta kan brister dessutom finnas i tillfartsvägar, trappor, pannrum eller liknande utrymmen, som inte ingår i något särskilt arbetsställe. Här får man i stället förbjuda den besökande personalens arbetsgivare att fortsätta med verksamheten där. Man

kan också förbjuda fastighetsägaren att upplåta de uthyrda lokalerna för arbete så länge bristerna kvarstår.

Skyddsansvar för den som hyr in arbetskraft

I 3 kap. 12 § andra stycket finns ett ansvar för den som hyr in arbetskraft. Ansvaret gäller när en arbetsgivare mot ersättning ställer arbetskraft, som är anställd hos honom, till en beställares förfogande för att utföra arbete som hör till beställarens verksamhet. Beställaren disponerar då över arbetskraften och utövar den direkta arbetsledningen. Uthyraren, som fortfarande är arbetsgivare, har visserligen arbetsgivaransvaret men detta räcker inte eftersom arbetsgivaren har svårt att påverka arbetsförhållandena. Han har också en skyldighet att ta reda på hurdan arbetsmiljön är på den plats dit han sänder sina arbetstagare. Men i praktiken kan detta vara svårt att göra på ett bra sätt.

För det arbete som utförs hos inhyraren, har denne därför fått ett ansvar som i stort motsvarar arbetsgivarens ansvar. Han ska således vidta samma skyddsåtgärder som han skulle ha vidtagit för anställd personal. Detta ansvar gäller oberoende av om uthyrningen sker för kortare eller längre tid. Däremot omfattar ansvaret inte långsiktiga åtgärder som rehabilitering. För dessa svarar arbetsgivaren ensam.

Skyddsansvar för vissa upplåtare

Som förut nämnts har arbetsgivaren huvudansvaret för sina anställda. Som komplement finns ett ansvar för dem som hyr ut lokaler, markområden eller utrymmen under jord för att användas till arbete eller personalutrymme (13 §). Detta ansvar innebär dock endast att ett förbud kan riktas mot fortsatt upplåtelse för samma typ av verksamhet så länge inte bristerna rättats till. Enligt domstolspraxis medför ett sådant förbud att uthyraren ytterst får en skyldighet att säga upp gällande upplåtelseavtal så att hyresförhållandet upphör den dag då förbudet träder i kraft om inte de krävda åtgärderna då har vidtagits.

Denna möjlighet är framför allt avsedd att användas i situationer där uthyraren hindrar hyresgästen att göra de förbättringar i arbetsmiljön som behövs. Men den kan också användas i det mycket vanliga fallet att uthyraren och hyresgästen är oense om vem som ska utföra eller betala åtgärderna.

Tillsynsmyndigheten utfärdar normalt ett upplåtelseförbud endast samtidigt med att krav också riktas mot arbetsgivaren. De markerar på detta sätt att de inte tar ställning till vem av dessa båda som ska utföra åtgärderna eller betala för dem. Ytterst får upplåtaren och hyresgästen föra betalningsfrågan till domstol om de inte kan komma överens på annat sätt.

Vissa krav kan dock riktas direkt mot en fastighetsägare eller en annan upplåtare. Detta gäller i de fall då man misstänker att det finns risker förenade med den upplåtna lokalen eller motsvarande och behöver få dessa misstankar utredda. Tillsynsmyndigheten kan då förelägga upplåtaren att göra en undersökning av skyddsförhållandena på platsen (7 kap. 8 § andra stycket).

Bemyndiganden

Lagtext: _____

1 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får, i fråga om tekniska anordningar eller ämnen som kan orsaka ohälsa eller olycksfall, meddela föreskrifter om

1. villkor för tillverkning, användning samt märkning eller annan produktinformation,
2. provning eller kontroll av att föreskrivna krav eller villkor är uppfyllda, och
3. förbud mot eller särskilda villkor för eller annan begränsning av utsläppande på marknaden.

2 §

Om det behövs för att förebygga ohälsa eller olycksfall i arbetet får regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket föreskriva att tillstånd, godkännande eller annat bevis om överensstämmelse med gällande krav fordras

1. innan arbetsprocesser, arbetsmetoder eller anläggningar får användas, och
2. innan tekniska anordningar eller ämnen som kan föranleda ohälsa eller olycksfall får släppas ut på marknaden, användas eller avlämnas för att tas i bruk.

3 §

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket får föreskriva

1. att på arbetsställen skall föras en förteckning över där befintliga tekniska anordningar av vissa slag eller vissa ämnen som kan föranleda ohälsa eller olycksfall,

2. att arbetsgivare skall föra register över arbetstagare som utsätts för exposition som kan medföra ohälsa med uppgift om arbetet och expositionen samt att arbetsgivare skall till läkare överlämna uppgifter ur registret.

Föreskrifter om undersökning av skyddsförhållandena i ett visst slag av verksamhet och om installation av tekniska anordningar får meddelas i samma ordning.

Arbetstagare skall ges tillfälle att på begäran ta del av de uppgifter i register enligt första stycket 2. som berör honom eller henne.

4 §

Om det är av särskild betydelse från skyddssynpunkt kan regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket föreskriva förbud att använda arbetsprocesser, arbetsmetoder eller tekniska anordningar eller ämnen som kan föranleda ohälsa eller olycksfall.

5 §

Om ett arbete innebär risk för ohälsa eller olycksfall kan regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket föreskriva om skyldighet att föranstalta om läkarundersökning eller vaccinering eller annan förebyggande behandling mot smitta av dem som sysselsätts eller skall sysselsättas i arbetet. Föreskrift kan också meddelas om förbud att till arbetet anlita den som vid läkarundersökning har företett sjuklighet eller svaghet som gör honom särskilt mottaglig för en sådan risk.

6 §

Om ett arbete medför särskild risk för vissa grupper av arbetstagare kan regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket meddela föreskrift om förbud mot att arbetet utförs av arbetstagare, som tillhör en sådan grupp, eller föreskriva att särskilda villkor skall gälla när arbetet utförs av sådana arbetstagare.

7 §

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket kan föreskriva att register skall föras vid läkarundersökning som har föreskri-

vits med stöd av 5 eller 6 § med uppgifter om de undersöktas namn och om undersökningsresultat.

8 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om

1. förhandsanmälan
 - a) när det gäller skyldighet för den som låter utföra ett byggnads- eller anläggningsarbete att se till att en sådan anmälan lämnas till tillsynsmyndigheten, och
 - b) i övrigt, samt
2. skyldighet att i övrigt göra anmälan eller lämna uppgifter till tillsynsmyndigheten eller att förvara handlingar som har betydelse från skyddssynpunkt.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får vidare meddela föreskrifter om

1. att den som låter utföra ett byggnads- eller anläggningsarbete ska se till att
 - a) det upprättas en arbetsmiljöplan,
 - b) det utarbetas en till projektets art avpassad dokumentation som ska beaktas vid efterföljande arbeten, och
 - c) arbetsmiljöplanen och dokumentationen anpassas med hänsyn till hur arbetet fortskrider och de eventuella förändringar som ägt rum,
2. att en byggarbetsmiljösamordnare enligt 3 kap. 7 a § ska upprätta eller låta upprätta en arbetsmiljöplan och utarbeta en sådan dokumentation som avses i 1,
3. att en byggarbetsmiljösamordnare enligt 3 kap. 7 b § ska se till att det genomförs nödvändiga anpassningar av en arbetsmiljöplan och sådan dokumentation som avses i 1, och
4. skyldighet att i övrigt upprätta handlingar som har betydelse från skyddssynpunkt.

9 §

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket kan meddela föreskrifter i fråga om skyldighet för läkare att hos tillsynsmyndighet göra anmälan om sjukdom, som kan ha samband med arbete, och att lämna tillsynsmyndighet upplysningar och biträde.

10 §

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket får meddela de ytterligare föreskrifter om arbetsmiljöns beskaffenhet och om allmänna skyldigheter i fråga om arbetsmiljön som behövs för att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet.

I samma ordning får meddelas föreskrifter om att den som ensam eller gemensamt med familjemedlem driver yrkesmässig verksamhet utan anställd skall följa vad i denna lag och med stöd av den har föreskrivits om skyldigheter i andra avseenden än som framgår av 3 kap. 5 § andra stycket.

Kommentarer till kapitel 4:

Arbetsmiljöverkets rätt att utfärda föreskrifter

Riksdagen har i 4 kap. arbetsmiljölagen gett regeringen omfattande befogenheter att utfärda föreskrifter om arbetsmiljön. Regeringen har sedan i arbetsmiljöförordningen lämnat dessa befogenheter vidare till Arbetsmiljöverket. Verket har genom åren utfärdat ett stort antal regler. För närvarande finns det i Arbetsmiljöverkets författningssamling (AFS) cirka 100 gällande föreskriftshäften och allmänna råd.

Allmänna råd kan inte formellt läggas till grund för krav från tillsynsmyndigheten. Krav kan däremot i ett enskilt fall ges samma lydelse som ett råd, men detta måste då ske med stöd av någon paragraf i arbetsmiljölagen. Förutsättningen för detta är att myndigheten funnit att formuleringen i rådet är lämplig som krav i just detta fall.

Kontroll av tekniska anordningar och farliga ämnen

En viktig del i arbetsmiljöarbetet är kontrollen av tekniska anordningar och farliga ämnen. Arbetsmiljöverket har bemyndigande att föreskriva om krav på produktkontroll, produktinformation och användning när det gäller sådana anordningar och ämnen. Arbetsmiljöverket kan även ingripa mot att sådana produkter släpps ut på marknaden.

Huvudbestämmelsen är AML:s 1 § i 4 kapitlet. I första punkten, läst tillsammans med 18 § AMF, ges Arbetsmiljöverket rätt att ställa upp villkor för en produkt i alla skeden som bestämmer produktens säkerhet och utformning. Villkoren kan gälla allt från konstruktion och tillverkning till marknadsföring och användning. Verket kan till exempel kräva sådana kvalitetssystem som behövs för att säkerställa att produkten ger tillräcklig säkerhet. Bemyndigandet ansluter till kraven i EU:s produktdirektiv och gör det möjligt att anpassa de svenska föreskrifterna till dessa krav.

Enligt punkten 3 i 1 § kan föreskrifter meddelas som innebär förbud mot att släppa produkter med vissa tekniska egenskaper på marknaden. Föreskrifterna kan även ange villkor för att vissa produkter ska få släppas ut eller på annat sätt begränsa det första tillhandahållandet på marknaden. Sådana regler måste kunna utfärdas i Sverige för att vi ska leva upp till EU:s krav på genomförande av vissa beslut som kommissionen kan fatta med stöd av maskindirektivet. Genom sådana beslut kan kommissionen bestämma att medlemsstaterna ska förbjuda eller begränsa möjligheten att släppa ut vissa typer av särskilt farliga maskiner på marknaden.

Punkten 3 i 1 § innehåller också ett bemyndigande att meddela föreskrifter om märkning och annan produktinformation om maskiner och annan teknisk utrustning eller om farliga ämnen. Det kan gälla till exempel skyltar med hanteringsregler, varningstexter eller annan märkning. Det kan också gälla till exempel krav på redovisning av buller- eller vibrationsegenskaper hos en maskin i samband med marknadsföringen.

Med stöd av punkt 2 i 1 § kan meddelas alla föreskrifter om provning och kontroll som behövs för att ansluta till de former för provning och kontroll av produkter som gäller inom EU. Här kan det till exempel bli fråga om krav på provning genom särskilda så kallade anmälda organ.

För att särskilt riskabla arbetsprocesser, arbetsmetoder eller anläggningar ska få användas kan Arbetsmiljöverket ställa upp krav på förhandstillstånd, förhandsgodkännande eller annat bevis om att de stämmer överens med gällande krav. Arbetsmiljöverket kan också bestämma att vissa maskiner eller andra tekniska anordningar eller farliga ämnen får levereras eller användas endast efter sådant tillstånd, godkännande eller bevis (2 §). Uttrycket bevis om överensstämmelse syftar till exempel på sådant som försäkran om överensstämmelse, typintyg eller andra intyg och certifikat från så kallade anmälda organ enligt EU:s produktdirektiv.

Förteckning över maskiner och farliga ämnen

Arbetsmiljöverket kan kräva att arbetsgivarna för förteckningar över maskiner och teknisk utrustning eller vissa kemiska produkter som används i en verksamhet (3 §). Verket kan också kräva undersökning av skyddsförhållandena i en viss typ av verksamhet. Det kan gälla till exempel mätning av buller eller luftföroreningar. Verket får även föreskriva om hur installation av tekniska anordningar ska utföras.

Expositionsregister

I en del EU-direktiv krävs att arbetsgivaren ska föra en förteckning över arbetstagare som har exponerats för vissa farliga ämnen. I förteckningen ska också finnas uppgifter om arbetets art och om expositionens omfattning. I arbetsmiljölagen har därför tagits in en bestämmelse som ger Arbetsmiljöverket rätt att föreskriva om sådana register (3 §).

Förbud

Vissa slag av maskiner och annan teknisk utrustning, kemiska produkter, arbetsprocesser eller arbetsmetoder kan betyda så stora risker för de anställda att de över huvud taget inte bör få användas. Ett allmänt förbud mot att använda dem kan då utfärdas av Arbetsmiljöverket (4 §).

Läkarundersökningar med mera

Arbetsmiljölagen utgår från att arbetsgivaren tillhandahåller de resurser som behövs för en modern arbetsmiljökontroll och för övervakning av de anställdas förhållanden från säkerhets- och hälsosynpunkt. Arbetsgivaren har att se till att mätningar och provtagningar samt analys och utvärdering sker i tillräcklig omfattning. Arbetsgivaren har också ett allmänt ansvar att se till att hälsoövervakning och medicinska kontroller utförs när det behövs. I detta sammanhang kommer företagshälsovården in. Målet är att alla anställda ska ha tillgång till företagshälsovård.

Om ett visst slag av arbete innebär risk för ohälsa eller olycksfall kan Arbetsmiljöverket föreskriva skyldighet för arbetsgivaren att ordna läkarundersökning av de anställda. Sådana föreskrifter kan omfatta både undersökning före anställningen och regelbundna undersökningar under anställningstiden. Verket kan också föreskriva om vaccination eller andra typer av förebyggande behandlingar (5 §) samt om skyldighet att föra register över utförda läkarundersökningar.

I lagen har man valt att använda uttrycket ”föranstalta om läkarundersökning”. I detta anses ingå skyldighet att dels organisera läkarundersökningen, dels erbjuda de anställda att genomgå den, dels betala undersökningen och dels se till att endast de som genomgått undersökning sysselsätts med det riskabla arbetet.

Inga särbestämmelser för kvinnor

Arbetsmiljölagen innehåller inte några särbestämmelser för kvinnor. Vissa grupper av yrkesverksamma kan emellertid vara särskilt mottagliga för risker i arbetsmiljön. Speciella risker kan till exempel finnas vid havandeskap. Arbetsmiljöverket kan därför utfärda förbud mot att arbete utförs av vissa riskgrupper. Verket kan också föreskriva att andra särskilda villkor ska gälla vid arbetet, exempelvis att arbetsgivaren ordnar med läkarundersökning (6 §).

Anmälningsskyldighet för läkare

I detta kapitel finns också ett bemyndigande för Arbetsmiljöverket att utfärda föreskrifter om skyldighet för läkare att till verket anmäla sjukdomsfall som kan ha samband med arbete (9 §).

Ytterligare föreskrifter om arbetsmiljön

Kapitlet avslutas med ett allmänt bemyndigande för Arbetsmiljöverket att meddela ytterligare föreskrifter om arbetsmiljön och om skyldigheter i fråga om denna (10 §). Med stöd av detta bemyndigande kan verket meddela sådana föreskrifter, som inte nämns i övriga paragrafer i kapitlet. Till skillnad mot andra föreskrifter, som

meddelas med stöd av 4 kap., blir föreskrifter som stöds på detta bemyndigande inte direkt straffbelagda. Straff blir aktuellt först om någon bryter mot ett förbud eller ett föreläggande från Arbetsmiljöverket. I praktiken utfärdas de flesta av verkets föreskrifter med stöd av bemyndigandet i 10 §.

Paragrafen ger också verket möjlighet att på vissa områden bestämma att lagen och verkets föreskrifter ska gälla för ensam- och familjeföretag i större utsträckning än som följer av 3 kap. 5 §. Detta hänger samman med att vissa EU-direktiv ställer större krav på sådana företag än vad som hittills gällt i Sverige. Ett motsvarande bemyndigande har tidigare utnyttjats i Arbetsmiljöverkets föreskrifter om byggnadsarbete.

Minderåriga

Lagtext: _____

1 §

Med minderårig avses i denna lag den som icke har fyllt aderton år.

2 §

En minderårig får inte som arbetstagare eller på annat sätt anlitas till eller utföra arbete före det kalenderår under vilket den minderårige fyller sexton år och inte heller innan den minderårige har fullgjort sin skolplikt.

Utan hinder av första stycket får en minderårig som har fyllt tretton år anlitas till eller utföra lätt arbete som inte är av sådant slag att det kan inverka skadligt på den minderåriges hälsa, utveckling eller skolgång.

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket får meddela föreskrifter om undantag från första stycket för anlitan av en minderårig som inte har fyllt tretton år. Sådant undantag får endast avse mycket lätt arbete av sådant slag att speciella och betydande tillämpningsproblem skulle uppstå, om inte undantag meddelades.

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket meddelar föreskrifter i fråga om arbete som avses i andra och tredje styckena.

Särskilda bestämmelser om minimiålder för fartygsarbete finns i sjömanslagen (1973:282) och fartygssäkerhetslagen (2003:364).

3 §

En minderårig får inte anlitas till eller utföra arbete på sätt som medför risk för olycksfall eller för överansträngning eller annan skadlig inverkan på den minderåriges hälsa eller utveckling.

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket kan meddela föreskrifter om villkor för eller förbud mot att en minderårig

anlitas till eller utför arbete som medför påtaglig risk för olycksfall eller för överansträngning eller annan skadlig inverkan på den minderåriges hälsa eller utveckling.

4 §

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket kan föreskriva att vid läkarundersökning, som har föreskrivits med stöd av 2 § fjärde stycket eller 3 § andra stycket, skall föras register med uppgifter om de undersöktas namn och om undersökningsresultatet.

5 §

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket meddelar föreskrifter om arbetstidens längd och förläggning för minderåriga som anlitas till eller utför arbete.

Kommentarer till kapitel 5:

Bestämmelser om minderåriga

Bestämmelser om minderårigas arbete har länge utgjort en viktig del av arbetsmiljölagstiftningen. I dagens svenska samhälle, med nioårig skolplikt och en starkt utbyggd gymnasieskola, har dessa bestämmelser dock inte samma betydelse som förr. I arbetsmiljölagen har skyddsreglerna utformats även med sikte på att inte hindra ungdomens kontakt med arbetslivet.

Den som är under 18 år är minderårig (1 §). En minderårig får börja arbeta först under det kalenderår då han eller hon fyller 16 år. Skolplikten ska också ha fullgjorts (2 §). Detta gäller både minderåriga som är anställda och de som är egna företagare eller arbetar i ett familjeföretag. Den som har fyllt 13 år, får dock utföra lätt arbete som inte är skadligt för den minderåriges hälsa, utveckling eller skolgång.

Arbetsmiljöverket kan ge ut föreskrifter med undantag från 13-årsgränsen. Men då ska det gälla mycket lätt arbete där det annars skulle bli stora tillämpningsproblem. Verket kan också utfärda föreskrifter om villkor för eller förbud mot att minderårig anlitas till arbete som medför påtagliga risker (3 §).

Vidare får Arbetsmiljöverket rätt att utfärda föreskrifter om läkarundersökning av minderåriga där en sådan kontroll behövs (2–3 §§). Verket kan också utfärda föreskrifter om arbetstidens längd och förläggning för minderåriga (5 §).

För fartygsarbete finns särskilda bestämmelser om minimiålder i sjömanslagen och fartygssäkerhetslagen som i stort sett liknar de som gäller i övrigt.

Samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare m.m.

Lagtext: _____

1 §

Arbetsgivare och arbetstagare skall bedriva en på lämpligt sätt organiserad arbetsmiljöverksamhet.

2 §

På arbetsställe, där minst fem arbetstagare regelbundet sysselsättes, skall bland arbetstagarna utses ett eller flera skyddsombud. Skyddsombud skall utses även på annat arbetsställe, om arbetsförhållandena påkallar det. För skyddsombud bör ersättare utses.

Skyddsombud utses av lokal arbetstagarorganisation som är eller brukar vara bunden av kollektivavtal i förhållande till arbetsgivaren. Finns inte sådan organisation, utses skyddsombud av arbetstagarna.

För arbetsställe där skyddskommitté som avses i 8 § inte har tillatts får lokal avdelning av förbund eller med sådan avdelning jämförlig sammanslutning av arbetstagare utse skyddsombud utanför kretsen av arbetstagarna på arbetsstället (regionalt skyddsombud). Rätten att utse regionalt skyddsombud gäller endast om avdelningen eller sammanslutningen har någon medlem på arbetsstället.

Bestämmelser om hur skyddsombud på fartyg skall utses finns i fartygssäkerhetslagen (2003:364).

3 §

Finns vid arbetsställe mer än ett skyddsombud, skall ett av ombuden utses att vara huvudskyddsombud med uppgift att samordna skyddsombudens verksamhet.

4 §

Skyddsombud företräder arbetstagarna i arbetsmiljöfrågor och skall verka för en tillfredsställande arbetsmiljö. I detta syfte skall ombudet inom sitt skyddsområde vaka över skyddet mot ohälsa och olycksfall samt över att arbetsgivaren uppfyller kraven i 3 kap. 2 a §. Skyddsombud på fartyg skall vidare vaka över att fartyget har den bemanning som det skall ha enligt beslut eller föreskrifter.

Skyddsombud skall delta vid planering av nya eller ändrade lokaler, anordningar, arbetsprocesser, arbetsmetoder och av arbetsorganisation liksom vid planering av användning av ämnen som kan medföra ohälsa eller olycksfall. Skyddsombud skall vidare delta vid upprättande av handlingsplaner enligt 3 kap. 2 a §.

Arbetsgivaren skall underrätta skyddsombud om förändringar av betydelse för arbetsmiljöförhållandena inom ombudets område.

Arbetsgivare och arbetstagare svarar gemensamt för att skyddsombud får erforderlig utbildning.

5 §

Skyddsombud, som avses i 2 § andra stycket, har rätt till den ledighet som fordras för uppdraget. Vid sådan ledighet bibehåller ombudet sina anställningsförmåner.

6 §

Skyddsombud har rätt att taga del av de handlingar och erhålla de upplysningar i övrigt som behövs för ombudets verksamhet.

6 a §

Om ett skyddsombud anser att åtgärder behöver vidtas för att uppnå en tillfredsställande arbetsmiljö, skall skyddsombudet vända sig till arbetsgivaren och begära sådana åtgärder. Skyddsombudet kan också begära att en viss undersökning skall göras för kontroll av förhållandena inom skyddsområdet. På framställning skall arbetsgivaren genast lämna skyddsombudet en skriftlig bekräftelse på att han mottagit dennes begäran. Arbetsgivaren skall utan dröjsmål lämna besked i frågan. Gör han

inte det eller beaktas inte begäran inom skäligen tid, skall Arbetsmiljöverket efter framställan av skyddsombudet pröva om föreläggande eller förbud enligt 7 kap. 7 § skall meddelas. Sådan framställning av ett skyddsombud på fartyg skall i stället lämnas till Transportstyrelsen, som skall pröva om föreläggande eller förbud enligt fartygssäkerhetslagen (2003:364) skall meddelas.

Där skyddskommitté finns, kan skyddsombud direkt påkalla kommitténs behandling av en arbetsmiljöfråga.

7 §

Innebär visst arbete omedelbar och allvarlig fara för arbetstagares liv eller hälsa och kan rättelse icke genast uppnås genom hänvändelse till arbetsgivaren kan skyddsombud bestämma att arbetet skall avbrytas i avvaktan på ställningstagande av Arbetsmiljöverket.

Om det är påkallat från skyddssynpunkt och rättelse icke genast kan uppnås genom hänvändelse till arbetsgivaren, kan skyddsombud i avvaktan på Arbetsmiljöverkets ställningstagande avbryta arbete som arbetstagare utför ensam.

Överträdes tillsynsmyndighets förbud, som har vunnit laga kraft eller som på grund av förordnande enligt 9 kap. 5 § skall lända till efter rättelse omedelbart, kan skyddsombud avbryta arbete som avses med förbudet.

För skada till följd av åtgärd som avses i denna paragraf är skyddsombud fri från ersättningskyldighet.

Bestämmelser om rätten för ett skyddsombud att avbryta arbete på fartyg och om verkan av en sådan åtgärd finns i fartygssäkerhetslagen (2003:364).

8 §

Vid arbetsställe, där minst femtio arbetstagare regelbundet sysselsättes, skall finnas skyddskommitté, sammansatt av företrädare för arbetsgivaren och arbetstagarna. Skyddskommitté skall tillsättas även vid arbetsställe med mindre antal arbetstagare, om det begäres av arbetstagarna.

Företrädare för de anställda utses bland arbetstagarna av lokal arbetstagarorganisation som är eller brukar vara bunden av kollektivavtal i förhållande till arbetsgivaren. Finns ej sådan organisation, utses företrädare av arbetstagarna.

Bestämmelser om hur en skyddskommitté på fartyg skall tillsättas finns i fartygssäkerhetslagen (2003:364).

9 §

Skyddskommittén skall delta i planeringen av arbetsmiljöarbetet på arbetsstället samt följa arbetets genomförande. Den skall noga följa utvecklingen i frågor som rör skyddet mot ohälsa och olycksfall samt verka för tillfredsställande arbetsmiljöförhållanden. En skyddskommitté på fartyg skall vidare vaka över att fartyget har den bemanning som det skall ha enligt beslut eller föreskrifter. I skyddskommittén skall behandlas frågor om

1. företagshälsovård,
2. handlingsplaner enligt 3 kap. 2 a §,
3. planering av nya eller ändrade lokaler, anordningar, arbetsprocesser, arbetsmetoder och av arbetsorganisation,
4. planering av användning av ämnen som kan föranleda ohälsa eller olycksfall,
5. upplysning och utbildning rörande arbetsmiljön,
6. arbetsanpassnings- och rehabiliteringsverksamheten på arbetsstället.

10 §

Skyddsombud får inte hindras att fullgöra sina uppgifter.

Om ett skyddsombud företräder en arbetstagarare som utför arbete på ett arbetsställe över vilket dennes arbetsgivare inte råder är den arbetsgivare som råder över arbetsstället skyldig att låta skyddsombudet få tillträde dit i den omfattning som ombudet behöver för att fullgöra sitt uppdrag.

Skyddsombud får ej med anledning av sitt uppdrag ges försämrade arbetsförhållanden eller anställningsvillkor. När uppdraget upphör skall

arbetstagaren vara tillförsäkrad arbetsförhållanden och anställningsvillkor, vilka överensstämmer med eller är likvärdiga med dem som skulle ha rätt om han ej hade haft uppdraget.

11 §

Bryter arbetsgivare eller arbetstagare mot 10 § skall han ersätta uppkommen skada. Vid bedömning om och i vad mån skada har uppstått skall hänsyn tagas även till omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse. Om det med hänsyn till skadans storlek eller andra omständigheter är skäligt, kan skadeståndet nedsättas eller helt bortfalla.

Är flera ansvariga för skada, skall skadeståndsskyldigheten fördelas mellan dem efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.

12 §

Den som vill fordra skadestånd enligt 11 § skall underrätta motparten om sitt anspråk inom fyra månader från det skadan inträffade. Har inom den tiden förhandling rörande anspråket påkallats enligt lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet eller med stöd av kollektivavtal, skall talan väckas inom fyra månader efter det att förhandlingen avslutades. I annat fall skall talan väckas inom åtta månader från skadans uppkomst.

Första stycket skall tillämpas på motsvarande sätt ifråga om anspråk på anställningsförmåner enligt 5 §.

Lakttages ej vad som föreskrives i första eller andra stycket, är rätten till talan förlorad.

För skyddsombud på fartyg gäller fartygssäkerhetslagen (2003:364) i stället för vad som anges i denna paragraf.

13 §

Mål om tillämpning av 10 och 11 §§ handlägges enligt lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister. I fråga om talan mot arbetstagare eller, i fall som avses i 10 § andra stycket, mot den som råder över ett arbetsställe gäller dock vad som är föreskrivet om rättegång i allmänhet.

14 §

I förhållande till arbetsgivare vinner 4–7 och 10–13 §§ tillämpning när den organisation eller de arbetstagare, som har utsett skyddsombudet, har underrättat arbetsgivaren om valet eller, om arbetsgivaren icke har kunnat nås, sänt underrättelse om valet till arbetsstället.

15 §

Vad som sägs i 5 §, 10 § första och tredje styckena samt 11–14 §§ skall tillämpas på motsvarande sätt på ledamot av skyddskommitté.

16 §

Beträffande skyddsombud och ledamot av skyddskommitté, vilka har utsetts av organisation som avses i 2 § andra eller tredje stycket, äger även lagen (1974:358) om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen tillämpning. Har skyddsombud eller ledamot av skyddskommitté på fartyg utsetts av de ombordanställda, tillämpas lagen som om han eller hon var utsedd av sin lokala arbetstagarorganisation. Det som sägs i denna paragraf gäller dock inte i den mån ombuds eller ledamots rättigheter enligt detta kapitel eller enligt fartygssäkerhetslagen (2003:364) därigenom skulle inskränkas.

17 §

De som genomgår utbildning skall av huvudmannen för utbildningen ges tillfälle att genom elevskyddsombud medverka i skyddsverksamheten på arbetsstället, om det är rimligt med hänsyn till utbildningens art och utbildningsperiodens längd.

Elevmedverkan gäller dock inte elever i lägre årskurs än årskurs 7 i grundskolan eller motsvarande ungdomsutbildning.

18 §

Elevskyddsombuden utses av eleverna.

Huvudmannen för utbildningen ska se till att elevskyddsombuden får den utbildning och den ledighet som behövs för uppdraget.

Elevskyddsombuden har rätt till den information som behövs för uppdraget med undantag av information om uppgifter som är föremål för tystnadsplikt enligt 7 kap. 13 § första stycket. I fråga om uppgifter som är föremål för sekretess i det allmännas verksamhet gäller offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Kommentarer till kapitel 6:

Lokal samverkan om arbetsmiljön

Samarbete mellan arbetsgivare och anställda är en förutsättning för att man ska kunna skapa bra arbetsförhållanden. En av grundtanorna bakom arbetsmiljölagen är därför att tyngdpunkten i arbetsmiljöarbetet ska ligga i det lokala samarbetet. Den grundläggande regeln om samverkan finns i 3 kap. 1 a §. I inledningen till lagens kapitel om samverkan (6 kap. 1 §) slås också fast att arbetsgivare och anställda ska bedriva en lämpligt organiserad arbetsmiljöverksamhet.

Skyddsombud

På arbetsställen med minst fem arbetstagare ska finnas ett eller flera skyddsombud. Även på mindre arbetsställen ska skyddsombud utses om det behövs (2 §). Skyddsombud utses i första hand av den eller de lokala fackliga organisationer som har eller brukar ha kollektivavtal med arbetsgivaren. Det finns inget krav på att de utser någon av sina egna medlemmar till skyddsombud men detta är vanligast.

Om det inte finns någon organisation som har eller brukar ha avtal kan arbetstagarna själva välja skyddsombud. Detta kan göras på ett möte eller på annat sätt till exempel genom skriftliga röstsedlar. Däremot kan en organisation som inte har och inte brukar ha kollektivavtal aldrig välja skyddsombud. Det finns inget som hindrar att en sådan organisation ordnar ett möte för valet men själva valet måste göras av arbetstagarna själva, inte av organisationen.

Om det finns flera fackliga organisationer med avtal på ett arbetsställe bestämmer de själva om de ska ha gemensamma skyddsombud eller välja var sina. Det förutsätts att alla skyddsombud samverkar i de frågor som påverkar arbetsmiljön oavsett hur de blivit utsedda. Det förutsätts också att de tillvaratar alla arbetstagares intressen i arbetsmiljöfrågor oavsett hur arbetstagarna är organiserade. Till skyddsombud får bara väljas någon som arbetar hos samma arbetsgivare och på samma arbetsställe som de arbetstagare som ombudet

ska företräda. Ett huvudskyddsombud med samordnade uppgifter ska utses vid arbetsställe som har fler än ett skyddsombud (3 §). Om det finns flera organisationer finns det inget som hindrar att de utser var sitt huvudskyddsombud.

Skyddsombuden ska i regel utses för en tid av tre år. De kan skiljas från sitt uppdrag endast genom beslut av den fackliga organisation eller de arbetstagare som har utsett ombuden (6 § arbetsmiljöförordningen).

Ett skyddsombuds verksamhetsområde bestäms av den eller de som har valt ombudet. Det är dock alltid begränsat till arbetstagarna på det egna företaget. Ett skyddsombud har därför inte rätt att företräda arbetstagarna hos olika entreprenörer som arbetar på samma arbetsställe. I stället har skyddsombuden hos entreprenörerna rätt att komma in även på ett gemensamt arbetsställe, där en annan arbetsgivare råder för att hjälpa sina egna arbetskamrater (10 § andra stycket).

Skyddsombud på fartyg utses efter regler i fartygssäkerhetslagen.

Regionala skyddsombud

På små arbetsställen finns ett system med så kallade regionala skyddsombud. När det inte finns någon skyddskommitté kan den lokala fackliga avdelningen utse ett skyddsombud som inte arbetar på arbetsstället (2 § tredje stycket). Det är oftast fackföreningsfunktionärer som utses men behöver inte vara det. Regionala skyddsombud kan finnas parallellt med lokala skyddsombud och har samma befogenheter som dessa. Deras uppdrag omfattar vanligen många olika arbetsställen inom en bransch men det kan också vara begränsat till ett enda eller några få arbetsställen. Det är den organisation som väljer ombudet som bestämmer ombudets verksamhetsområde.

Skyddsombudens uppgifter

Skyddsombuden företräder de anställda i arbetsmiljöfrågor (4 §). De ska bland annat delta vid planering av nya eller ändrade lokaler, anordningar, arbetsprocesser och arbetsmetoder och av ny arbetsorganisation.

De ska också delta vid upprättandet av handlingsplaner samt vaka över att arbetsgivaren uppfyller kraven på systematiskt arbetsmiljöarbete.

I lagen sägs vidare att skyddsombuden ska delta vid planering av användning av ämnen som kan vara farliga. Skyddsombudet har vidare rätt att bli underrättad av arbetsgivaren om viktiga förändringar i arbetsmiljön. På fartyg ska skyddsombud även vaka över att bemanningen är i överensstämmelse med de särskilda bemanningsregler som finns i sjösäkerhetslagstiftningen.

Det är viktigt att komma ihåg att ett skyddsombud bara företräder arbetstagarna i det företag eller motsvarande hos vilken ombudet har utsetts. Ombudets befogenheter gäller däremot inte andra företag som arbetar på samma arbetsställe, till exempel entreprenörer. Arbetstagarna hos dessa företräds av sina skyddsombud.

Skyddsombudens befogenheter

Skyddsombudens rättigheter gäller först från den dag då arbetsgivaren blivit underrättad om valet (14 §). Det är alltså viktigt att den fackförening eller de arbetstagare som valt ett skyddsombud inte glömmer att lämna en sådan underrättelse.

Arbetsmarknadens parter svarar gemensamt för att skyddsombuden får den utbildning som behövs (4 § fjärde stycket). Ombuden har också rätt till den ledighet som behövs för uppdraget. Under ledigheten får de behålla lön och andra anställningsförmåner från arbetsgivaren (5 §). Vidare har ett skyddsombud rätt att läsa de handlingar och få de upplysningar i övrigt som är av betydelse för uppdraget (6 §).

I akuta farosituationer, vid olyckshändelser eller liknande kan skyddsombudet själv avgöra tidpunkten för ingripande och tidsåtgången för sin insats. Tiden för det löpande skyddsarbete som ingår i skyddsombudsuppdraget bestäms däremot i första hand genom överenskommelse mellan de lokala parterna. Om arbetsgivaren vägrar ett skyddsombud tid för uppdraget kan detta mynna ut i en lönetvist som kan avgöras i domstol, vanligen Arbetsdomstolen. Arbetsmiljöverket kan på begäran yttra sig om vilken tidsåtgång som är skäligen men kan aldrig formellt avgöra den frågan.

Rätt att begära beslut från Arbetsmiljöverket

Om ett skyddsombud anser att det finns en brist i arbetsmiljön kan ombudet begära åtgärder från arbetsgivaren. Arbetsgivaren ska då snabbt lämna ett besked i frågan. Om inget tillfredsställande besked kommer inom skälig tid kan ombudet vända sig till Arbetsmiljöverket och begära ett föreläggande eller förbud. Arbetsmiljöverket måste fatta ett särskilt skriftligt beslut över en sådan begäran. Beslutet kan innebära att Arbetsmiljöverket utfärdar ett förbud eller föreläggande eller att Arbetsmiljöverket beslutar att inte ingripa. I båda fallen kan beslutet överklagas av den part som är missnöjd med det (6 a §). Skyddsombud på fartyg får istället vända sig till Transportstyrelsen som får fatta beslut om förbud eller föreläggande enligt fartygssäkerhetslagen.

Skyddsombudets rätt att stoppa arbetet

Om ett arbete innebär omedelbar och allvarlig fara för liv eller hälsa, kan ett skyddsombud avbryta arbetet (7 § första stycket). Däremot har elevskyddsombud inte en sådan rätt. De situationer som avses är fall då det är förenat med överhängande fara att låta arbetet fortsätta tills Arbetsmiljöverket hunnit ta ställning i frågan. Om det är nödvändigt från skyddssynpunkt, får skyddsombudet dessutom avbryta ett arbete som en anställd utför ensam även utan att faran är omedelbart överhängande (7 § andra stycket). Det förutsätts i båda fallen att skyddsombudet inte genast kan få problemet löst genom att vända sig till arbetsgivaren eller dennes representant.

Ett annat fall där ett skyddsombud har rätt att stoppa arbetet är om arbetsgivaren inte rättar sig efter ett förbud som har utfärdats av Arbetsmiljöverket. Det kan exempelvis röra sig om att en maskin eller ett ämne inte får användas. En förutsättning är dock i sådana fall att förbudet vunnit laga kraft eller att det finns ett särskilt beslut om att det ska gälla omedelbart (7 § tredje stycket).

Alla skyddsombud har rätt att avbryta arbetet inom sitt skyddsområde även om det skulle finnas något annat skyddsombud som har annan åsikt. Även ett regionalt skyddsombud kan därför avbryta

ett arbete. Detta förutsätter dock att skyddskommitté inte finns, eftersom ett regionalt skyddsombud annars inte har någon behörighet på arbetsstället. Den organisation som utsett det regionala ombudet måste också ha minst en medlem på arbetsstället.

Ett skyddsombudsstopp gäller tills Arbetsmiljöverket tagit ställning (7 § första och andra stycket). Arbetsmiljöverket tar dock inte av sig själv upp en sådan fråga till prövning. Om arbetsgivaren godkänner stoppet behövs ju ingen myndighetsprövning. En arbetsgivare, som vill ha ett skyddsombudsstopp prövat, måste därför vända sig till Arbetsmiljöverket med en begäran om prövning. Arbetsmiljöverket kommer då snabbt att avgöra frågan.

Arbetsmiljöverkets avgörande kan mynna ut i ett beslut om ett omedelbart förbud mot det stoppade arbetet. Arbetsmiljöverket har då övertagit stoppet och det är förbjudet att fortsätta arbetet. Ett sådant förbud kan på vanligt sätt överklagas till länsrätten.

Arbetsmiljöverket kan också komma fram till att det inte finns skäl att utfärda ett omedelbart förbud. Arbetsmiljöverket beslutar då om att inte meddela ett sådant förbud. Det betyder att skyddsombudsstoppet upphör och att arbetet kan fortsätta. Ett sådant beslut hindrar inte Arbetsmiljöverket från att senare återkomma med krav i ett inspektionsmeddelande eller om situationen skulle ändras, i ett förbud. Skyddsombudet kan också överklaga till länsrätten. Ett överklagande hindrar dock inte att arbetet fortsätter till dess att Arbetsmiljöverket eventuellt förbjuder det.

För skyddsombud på fartyg gäller särskilda regler i fartygssäkerhetslagen om rätten att avbryta arbete ombord på fartyg.

Skadestånd

Ett skyddsombud får inte hindras att fullgöra sina uppgifter (10 §). En arbetsgivare eller en arbetstagare som bryter mot detta kan bli dömd att betala skadestånd (11 §). Skadestånd kan bli aktuellt också i samband med exempelvis rätten att medverka vid planering, att få ta del av handlingar och att avbryta arbetet. Ett skyddsombud får inte heller ges försämrade arbetsförhållanden eller anställningsvillkor med anledning av sitt uppdrag.

Arbetsdomstolen har i några fall prövat frågan om skyddsombudets arbetskamrater ska få lön för den tid som de inte arbetat på grund av ett skyddsombudsstopp. Domstolens beslut blev att lön ska betalas om skyddsombudets åtgärd framstår som försvarlig när man bedömer den situation som förelåg vid tiden för stoppet. Om man däremot kommer fram till att det inte fanns fog för skyddsombudet att stoppa arbetet kan detta leda till att lön inte utbetalas.

Enligt 10 § andra stycket har ett skyddsombud rätt att komma in på ett arbetsställe även om ombudet inte företräder arbetstagarna hos den arbetsgivare som råder över arbetsstället. Förutsättningen är då att ombudet företräder några andra arbetstagare som utför arbete där. Det kan gälla till exempel arbetstagare som utför transporter till och från arbetsstället eller olika slags entreprenadarbeten. Rätten till skadestånd om någon hindrar skyddsombudet gäller även i dessa fall.

Särskilda regler i fartygssäkerhetslagen gäller för sjöfartens skyddsombud.

Skyddskommitté

På arbetsställen med minst 50 anställda och på mindre arbetsställen där de anställda begär det ska finnas en skyddskommitté. Denna ska vara sammansatt av representanter för arbetsgivaren och de anställda (8 §). De anställdas representanter utses i första hand av en lokal facklig organisation med avtal på samma sätt som skyddsombud. I skyddskommittén ska minst ett skyddsombud ingå. Där bör också finnas någon ledamot med företagsledande eller liknande ställning samt någon som är styrelseledamot i den lokala fackliga organisationen (8 § arbetsmiljöförordningen). Särskilda regler finns i fartygssäkerhetslagen för hur man tillsätter en skyddskommitté på fartyg.

Skyddskommittén har uppgifter som ger den en central ställning inom den lokala skyddsverksamheten. I kommittén ska bland annat behandlas frågor om företagshälsovård, handlingsplaner och planering av arbetsmiljön samt frågor om upplysning och utbildning rörande arbetsmiljön. Skyddskommittén ska även behandla arbets-

anpassnings- och rehabiliteringsverksamheten på arbetsstället (9 §). Utöver dessa uppgifter ska en skyddskommitté på fartyg även vaka över att fartyget är rätt bemannat.

Det finns inget som hindrar att man förutom skyddskommittén också tillsätter lokala skyddskommittéer eller andra typer av skyddsorgan. Detta befriar dock inte arbetsgivaren från skyldigheten att se till att frågor som tas upp i dessa organ även behandlas i skyddskommittén om de enligt lagen ska behandlas där.

Skyddskommittén är endast ett samrådsorgan. Lagen utgår från att den som har beslutsfunktion och har deltagit i ett beslut i skyddskommittén sedan också genomför beslutet. Om företrädarna för arbetsgivaren och arbetstagarna inte är eniga i skyddskommittén, ska frågan på begäran av ledamot hänskjutas till Arbetsmiljöverket (9 § arbetsmiljöförordningen). Om ett sådant hänskjutande görs, ska Arbetsmiljöverket avge ett yttrande i den mån frågan faller inom området för verkets befogenhet. Däremot har verket ingen skyldighet att fatta något formellt beslut.

Bestämmelserna om ledighet samt om skadestånd för den som hindrar ett skyddsombud gäller även ledamöter i skyddskommitté.

Elever är inte arbetstagare och har därför inte rätt att utse ledamöter i skyddskommittén. Det finns dock inget som hindrar att parterna lokalt kommer överens om att adjungera elever till kommittén om detta skulle anses lämpligt.

I arbetsmiljöförordningen finns flera bestämmelser om det lokala arbetsmiljöarbetet, bl.a. att regelbunden skydds rond bör äga rum.

Tillsyn

Lagtext:

1 §

Arbetsmiljöverket utövar tillsyn över att denna lag och föreskrifter som meddelats med stöd av lagen följs.

Med undantag för 13 § gäller detta kapitel inte fartygsarbete. Bestämmelser om tillsyn vid fartygsarbete och inskränkningar i rätten att använda fartyg finns i fartygssäkerhetslagen (2003:364).

2 §

Arbetsmiljöverket utövar tillsyn enligt detta kapitel över att bestämmelsen i artikel 35 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach), inrättande av en europeisk kemikaliemyndighet, ändring av direktiv 1999/45/EG och upphävande av rådets förordning (EEG) nr 793/93 och kommissionens förordning (EG) nr 1488/94 samt rådets direktiv 76/769/EEG och kommissionens direktiv 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG och 2000/21/EG följs.

3 §

Tillsynsmyndighet har rätt att efter anfordran erhålla de upplysningar, handlingar och prov samt påkalla de undersökningar som behövs för tillsyn enligt denna lag.

4 §

Den som i sin verksamhet använder en viss produkt eller har uppdragit åt annan att utföra ett visst arbete är skyldig att på en tillsynsmyndighets begäran lämna upplysning om vem som har levererat produkten eller

utför arbetet. Den som har överlåtit eller upplåtit en teknisk anordning eller överlåtit ett ämne, som kan föranleda ohälsa eller olycksfall, är skyldig att på en tillsynsmyndighets begäran lämna tillgängliga upplysningar om till vilka produkten har överlåtit eller upplåtits.

5 §

För tillsyn enligt denna lag har tillsynsmyndighet tillträde till arbetsställe och får där göra undersökningar och taga prov. För uttaget prov utgår ej ersättning.

Det åligger polismyndighet att lämna den handräckning som behövs för utövande av tillsyn enligt denna lag.

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket kan föreskriva skyldighet att ersätta tillsynsmyndighet sådana kostnader för provtagning och undersökning av prov som har varit skäligen påkallade.

6 §

Om det på ett gemensamt arbetsställe som avses i 3 kap. 7 d § tredje stycket inte finns någon som är ansvarig för samordningen av arbetsmiljöfrågor, får Arbetsmiljöverket besluta att någon av dem som bedriver verksamhet där ska ha sådant ansvar.

När det finns särskilda skäl får Arbetsmiljöverket besluta att ansvaret för samordningen av arbetsmiljöfrågor i fall som avses i 3 kap. 7 d § ska flyttas över till någon av dem som bedriver verksamhet på det gemensamma arbetsstället.

I fråga om ansvaret för arbetsmiljöfrågor vid byggnads- eller anläggningsarbete enligt 3 kap. 6 § får Arbetsmiljöverket om det finns särskilda skäl i beslut flytta över detta ansvar

1. från en uppdragstagare till den som låter utföra byggnads- eller anläggningsarbetet i fall som avses i 3 kap. 7 c §, eller
2. från den som låter utföra byggnads- eller anläggningsarbetet till en uppdragstagare i den mån det finns ett sådant uppdrag som avses i 3 kap. 7 c § första stycket 1.

7 §

Arbetsmiljöverket får gentemot den som har skyddsansvar enligt 3 kap. 2–12 §§, 5 kap. 3 § första stycket eller 6 § i detta kapitel meddela de förelägganden eller förbud som behövs

1. för att denna lag eller föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen ska följas, och
2. för att artikel 35 i förordning (EG) nr 1907/2006 ska följas.

I beslut om föreläggande eller förbud kan Arbetsmiljöverket sätta ut vite.

Om någon inte följer ett föreläggande, får Arbetsmiljöverket besluta att rättelse ska ske på dennes bekostnad.

Om ett föreläggande har meddelats beträffande någon åtgärd till vilken det krävs bygglov, rivningslov eller marklov enligt plan- och bygglagen (1987:10) men sådant lov inte beviljas, upphör föreläggandet att gälla såvitt avser åtgärden.

8 §

Om det finns något missförhållande i skyddshänseende beträffande en lokal, ett markområde eller ett utrymme under jord som har upplåtits för arbete eller som personalutrymme, kan Arbetsmiljöverket meddela förbud enligt 7 § mot en sådan upplåtelse till dess angiven åtgärd har vidtagits med lokalen, markområdet eller utrymmet.

Arbetsmiljöverket kan gentemot den som upplåter en lokal, ett markområde eller ett utrymme under jord för arbete eller som personalutrymme, meddela förelägganden enligt 7 § om undersökning av skyddsförhållandena på platsen.

9 §

(Paragrafen upphörde att gälla den 1 januari 2001 enligt 2000:764.)

10 §

För att säkerställa förbud enligt 7 eller 8 § kan tillsynsmyndighet meddela beslut om förseglning eller annan avstängning av anläggning, utrymme eller anordning. Sådant beslut verkställs genom myndighetens försorg.

11 §

Den som har skyddsansvar enligt 3 kap. 8-10 §§ får åläggas att lämna varningsinformation eller att återkalla en produkt. Innehållet i ett sådant åläggande ska motsvara vad som anges 14-18 §§ produktsäkerhetslagen (2004:451). Vad som där sägs om tillverkare ska dock i stället avse den som har skyddsansvar enligt 3 kap. 8-10 §§.

Åläggandet ska förenas med vite om det inte av särskilda skäl är obehövt.

12 §

Regeringen kan föreskriva att särskilda avgifter skall tagas ut i ärende enligt denna lag.

13 §

Den som har utsetts till skyddsombud eller ledamot i skyddskommitté eller den som har deltagit i arbetsanpassnings- och rehabiliteringsverksamhet enligt denna lag får inte obehörigen röja eller utnyttja vad han eller hon under uppdraget har fått veta om yrkeshemlighet, arbetsförhållande, affärsförhållande, en enskilds personliga förhållanden eller förhållande av betydelse för landets försvar.

Har ombudet, ledamoten eller deltagaren utsetts av en sådan lokal arbetstagarorganisation som avses i 6 kap. 2 och 8 §§, får han eller hon trots tystnadsplikten i första stycket lämna uppgift vidare till en ledamot i organisationens styrelse eller till en sakkunnig i arbetsmiljöfrågor hos en central arbetstagarorganisation till vilken den lokala organisationen hör. Rätten att lämna uppgift vidare gäller endast om uppgiftslämnaren underlåter mottagaren om tystnadsplikten. I sådant fall gäller tystnadsplikten också för denne.

I det allmänna verksamhet tillämpas i stället bestämmelserna i 14 kap. 11–14 §§ och 12 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

14 §

Tillsynsmyndighet skall tillställa skyddsombud avskrift av de skriftliga meddelandena i skyddsfrågor som lämnas till ett arbetsställe.

Kommentarer till kapitel 7:

Tillsynsmyndighet

Detta kapitel innehåller de grundläggande reglerna för myndighetstillsynen av arbetsmiljölagen. Tillsynsmyndighet är Arbetsmiljöverket. Tillsynen av fartygsarbete, både på civila fartyg och örlogsfartyg, sköts dock av Transportstyrelsen. Närmare bestämmelser om tillsynen av fartyg finns i fartygssäkerhetslagen och av bestämmelserna i 7 kap. arbetsmiljölagen är det endast 13 § som gäller för fartygsarbete (1 §).

Arbetsmiljöverket leds av en generaldirektör och vid myndigheten finns ett insynsråd med ledamöter som är utsedda av regeringen. Arbetsmiljöverket samråder också kontinuerligt med arbetsmarknadens parter i frågor som rör verkets kärnverksamhet.

Arbetsmiljöverket har tre avdelningar för inspektionsverksamhet. Tillsammans består de av i tio distrikt över hela landet.

I detta kapitel finns vidare regler om de tvångsmedel som Arbetsmiljöverket kan använda om någon skyddsansvarig till exempel en arbetsgivare, bryter mot arbetsmiljölagen eller mot någon föreskrift som är utfärdad med stöd av lagen. Sådana föreskrifter kan finnas från regeringen och från Arbetsmiljöverket.

Myndigheters befogenheter

I 7 kap. finns de grundläggande reglerna om vilka befogenheter som tillsynsmyndigheten har.

Enligt 2 § är det Arbetsmiljöverket som utövar tillsyn enligt artikel 35 i kemikalierregistreringsförordningen (Reach). Artikel 35 hänvisar i sin tur till artiklarna 31 och 32 som för det första reglerar när det krävs säkerhetsdatablad och för det andra reglerar vilken information som måste lämnas när det inte krävs säkerhetsdatablad. Arbetsmiljöinspektörernas uppgift är att kontrollera att säkerhetsdatabladen finns tillgängliga och att arbetstagarna har fått information enligt artikel 32 om ämnen som det inte krävs säkerhetsdatablad för. En skillnad är det inte längre krävs säkerhetsdatablad för

produkter som innehåller ämnen med enbart svenska gränsvärden. I stället ska information lämnas enligt artikel 32 i kemikaliereregistreringsförordningen.

Enligt 3 § har myndigheten rätt att på begäran få de upplysningar och handlingar som den behöver för tillsynen. Den har också rätt att få ut prov och att få undersökningar gjorda. Enligt 5 § har myndigheten rätt att komma in på alla arbetsställen samt att göra undersökningar och ta prov där utan att betala för detta. Om någon inte följer dessa bestämmelser kan Arbetsmiljöverket utfärda förelägganden mot dem. Ytterst kan verket begära handräckning av polis.

Förbud och förelägganden

Om Arbetsmiljöverket vid sin tillsynsverksamhet eller på annat sätt får reda på att en arbetsgivare bryter mot lagen eller mot en föreskrift, som regeringen eller Arbetsmiljöverket utfärdat med stöd av lagen, ska verket se till att bristerna rättas till. I allmänhet får arbetsgivaren då ett inspektionsmeddelande med skriftliga krav på att göra detta inom en viss tid.

Om arbetsgivaren inte följer inspektionsmeddelandet, kan Arbetsmiljöverket utfärda ett föreläggande att vidta viss åtgärd, till exempel att förbättra ventilationen. Arbetsmiljöverket kan också utfärda ett förbud, till exempel mot att använda en viss maskin eller en lokal eller driva viss verksamhet om inte maskinen förses med ett skydd, lokalen repareras eller andra angivna åtgärder inte vidtas (7 kap. 7 §). Den som bryter mot ett föreläggande eller förbud kan straffas för detta. Arbetsmiljöverket kan också sätta ut ett vite, som kan dömas ut om föreläggandet eller förbudet inte följs. I sådana fall träder vitet in i stället för straff.

Förbud och förelägganden kan inte bara riktas mot arbetsgivaren. De kan riktas mot alla de rollinnehavare som är uppräknade i 3 kap. När det gäller fastighetsägare finns det dock en begränsning. En fastighetsägare kan inte i den egenskapen föreläggas att vidta åtgärder i arbetsmiljön. Däremot kan en fastighetsägare förbjudas att i fortsättningen hyra ut eller på annat sätt upplåta vissa lokaler eller

markområden för den aktuella typen av verksamhet till dess att vissa angivna brister har rättats till (8 §).

Ett sådant förbud gäller så länge inte de åtgärder som anges i beslutet har utförts. Det innebär däremot inte att fastighetsägaren är skyldig att utföra eller betala åtgärderna. Vem som har denna skyldighet beror på innehållet i hyresavtalet. Arbetsmiljöverket har ingen befogenhet att ta ställning i betalningsfrågan.

Ibland kan det finnas anledning att misstänka att en arbetsgivare eller någon annan skyddsansvarig kommer att bryta mot ett förbud att använda till exempel en anläggning, en maskin eller en lokal som har fått ett användningsförbud. Då kan Arbetsmiljöverket besluta att försegla denna. Myndigheten verkställer själv ett sådant förseglingsbeslut genom att plombera anläggningen, maskinen eller lokalen.

Påföljder

Lagtext: _____

Ansvar

1 §

Till böter eller fängelse i högst ett år döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot föreläggande eller förbud som har meddelats med stöd av 7 kap. 7–9 §§. Detta gäller dock inte om föreläggandet eller förbudet har förenats med vite.

2 §

Till böter döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. anlitar en minderårig i strid mot 5 kap. 2 § första stycket eller mot föreskrifter som meddelats med stöd av 5 kap. 2 § tredje eller fjärde stycket,
2. bryter mot föreskrifter som har meddelats med stöd av 4 kap. 1–8 §§ eller 5 kap. 3 § andra stycket, 4 eller 5 §,
3. lämnar oriktiga uppgifter om förhållanden av vikt, när en tillsynsmyndighet har begärt upplysningar, handlingar eller prov eller begärt undersökningar enligt 7 kap. 3 eller 4 §,
4. utan giltigt skäl tar bort en skyddsanordning eller sätter den ur bruk.

Till ansvar enligt denna bestämmelse skall inte dömas om det för överträdelsen har utfärdats föreskrift om sanktionsavgift enligt 5 §.

3 §

Om ansvar för den som överträder 7 kap. 13 § finns bestämmelser i 20 kap. 3 § brottsbalken.

Förverkande

4 §

Har vid brott som avses i detta kapitel en anordning eller ett ämne använts i strid mot förbud enligt 4 kap. 4 § eller 7 kap. 7 §, skall förverkande ske av egendomen eller dess värde, om det inte är uppenbart oskäligt.

Sanktionsavgift

5 §

Regeringen eller, efter regeringens bestämmande, Arbetsmiljöverket får föreskriva att en särskild avgift skall betalas om överträdelse har skett av en föreskrift som har meddelats med stöd av ett bemyndigande i något avseende som anges i 4 kap. 1–3 eller 8 § första stycket. Avgiften skall betalas även om överträdelsen inte skett uppsåtligen eller av oaktsamhet.

En sådan föreskrift skall ange hur avgiften beräknas för olika slag av överträdelser. Avgiftsbeloppet skall kunna fastställas direkt med ledning av den angivna beräkningsgrunden. Avgiften skall vara lägst 1 000 och högst 100 000 kronor.

6 §

Avgiften skall påföras den fysiska eller juridiska person som drev den verksamhet där överträdelsen skedde.

Avgiften får jämkas eller efterges om det skulle vara oskäligt att påföra avgiften enligt angiven beräkningsgrund.

Avgiften tillfaller staten.

7 §

Frågor om påförande av avgift prövas av länsrätten efter ansökan av Arbetsmiljöverket.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

8 §

Avgift får påföras bara om ansökan har delgetts den som anspråket riktas mot inom fem år från den tidpunkt då överträdelsen skedde.

Ett beslut varigenom någon påförs avgift skall genast sändas till länsstyrelsen. Avgiften skall betalas till länsstyrelsen inom två månader från det att beslutet vann laga kraft. En upplysning om detta skall tas in i beslutet.

Om avgiften inte betalas inom den tid som anges i andra stycket, skall dröjsmålsavgift tas ut enligt lagen (1997:484) om dröjsmålsavgift. Den obetalda avgiften och dröjsmålsavgiften skall lämnas för indrivning. Bestämmelser om indrivning finns i lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m. Vid indrivning får verkställighet enligt utsökningsbalken ske.

9 §

Frågor om påförande av avgift får prövas av Arbetsmiljöverket genom avgiftsföreläggande.

Avgiftsföreläggande innebär att den som antas ha gjort sig skyldig till en överträdelse föreläggs avgiften till godkännande omedelbart eller inom viss tid.

Har föreläggandet godkänts, gäller det som domstols lagakraftvunna avgörande varigenom avgift påförts. Ett godkännande som sker sedan den i föreläggandet utsatta tiden har gått ut är dock utan verkan.

10 §

En påförd avgift bortfaller om verkställighet inte har skett inom fem år från det att avgörandet vann laga kraft.

Kommentarer till kapitel 8:

Straff och vite

Om en arbetsgivare eller någon annan skyddsansvarig inte följer ett föreläggande eller ett förbud kan detta leda till straff i form av böter eller fängelse (1 §). Straff kan dömas ut både om brottet har begåtts avsiktligt och om det har begåtts av vårdslöshet. Ett bolag, en myndighet eller någon annan juridisk person kan dock inte dömas till straff. I stället är det någon eller några representanter för den juridiska personen som åtalas och döms till böter eller fängelse.

När Arbetsmiljöverket har satt ut ett vite, kan i stället vitet dömas ut av domstol. Vitet träder då in i stället för straff, som inte blir aktuellt i denna situation. Till skillnad mot ett straff läggs ett vite normalt på den juridiska personen, till exempel ett bolag, en förening eller en kommun. Ofta rör det sig också om betydligt större belopp än domstolarna brukar döma ut när det gäller böter.

Efterlevnaden av ett förbud garanteras dessutom av att ett skyddsombud har rätt att stoppa ett arbete som sker i strid mot förbudet (6 kap. 7 § tredje stycket).

I lagen finns också bestämmelser om direkt straffpåföljd i en rad fall (8 kap. 2 §). Här behövs inte något föreläggande eller förbud från Arbetsmiljöverket för att straff ska kunna dömas ut. Arbetsmiljöverket kan således utfärda föreskrifter med direkt straffsanktion om till exempel:

- *tillstånd för att en anläggning, en arbetsprocess eller en arbetsmetod ska få användas,*
- *godkännande eller annat bevis om att en produkt stämmer med gällande krav,*
- *provning, kontroll eller granskningsintyg för att en teknisk anordning eller ett farligt ämne ska få användas,*
- *särskilda villkor för användning av tekniska anordningar eller kemiska produkter,*
- *förbud mot användning av arbetsprocesser, arbetsmetoder, tekniska anordningar eller kemiska produkter,*

- *läkarundersökning av de anställda,*
- *märkning av tekniska anordningar eller kemiska produkter,*
- *anmälningar och andra uppgifter som ska lämnas till tillsynsmyndigheterna,*
- *register och förteckningar, som ska föras av arbetsgivare och andra skyddsansvariga,*
- *åldersgränser och arbetstidsregler för minderåriga.*

Det är också straffbelagt att:

- *lämna osanna uppgifter när Arbetsmiljöverket har begärt upplysningar, handlingar eller prov samt att*
- *ta bort en skyddsanordning utan giltigt skäl eller sätta den ur bruk.*

En förutsättning för straff är i alla dessa fall att en överträdelse har skett medvetet eller av vårdslöshet. Straffet är böter. Det finns dessutom bestämmelser i brottsbalken som kan bli aktuella när en olycka eller en yrkessjukdom har inträffat till följd av missförhållanden i arbetsmiljön. Sådana missförhållanden kan leda till att en eller flera personer inom arbetsgivarens organisation döms för arbetsmiljöbrott. Även tillbud kan leda till straff om de berott på grov vårdslöshet.

Förverkande

Om någon använder en maskin eller en kemisk produkt i strid mot ett förbud, kan maskinen eller den kemiska produkten i fråga förklaras förverkade (8 kap. 4 §). Det innebär att de tas ifrån den som använt dem. Alternativt kan värdet av maskinen eller produkten förklaras förverkat. Användaren får då betala detta belopp till staten.

Sanktionsavgifter

Arbetsmiljöverket har rätt att införa sanktionsavgifter i stället för straff. Tanken är att sådana avgifter ska kunna införas på vissa avgränsade områden där de bedöms vara lämpliga. Det är då

Arbets-miljöverkets uppgift att i en föreskrift noggrant precisera tillämpningsområdet för avgiften. Avgiftens storlek får inte vara beroende av någon bedömning utan ska kunna räknas fram ur den försummelse som det gäller. Arbetsmiljöverket ska därför i föreskrifterna också ange exakt hur avgiften ska beräknas. Avgiften ska inte belasta någon enskild anställd utan läggs direkt på företaget eller motsvarande.

Det är länsrätten som på yrkande av Arbetsmiljöverket bestämmer om avgift ska tas ut. Arbetsmiljöverket kan dock utfärda avgiftsförelägganden, som sänds till företaget eller motsvarande. Om ett sådant föreläggande godkänns av behörig firmateknare gäller det lika med domstols dom. Ärendet behöver då inte gå till länsrätten.

Det kan i många fall bli komplicerat för Arbetsmiljöverket att fastställa lämpliga kriterier för hur avgiften ska räknas fram. Man får därför räkna med att det kan ta tid innan verket hinner utfärda någon större mängd föreskrifter om sanktionsavgifter. Hittills har bara en sådan föreskrift utfärdats. Den gäller slarv med besiktning av tryckkärl och andra tryckbärande anordningar. På områden där föreskrifter om sanktionsavgifter inte har utfärdats gäller straffbestämmelserna fortfarande.

Överklagande

Lagtext: _____

1 §

(Paragrafen upphörde att gälla från och med den 1 januari 2001 enligt SFS 2000:764.)

2 §

Arbetsmiljöverkets beslut i enskilda fall enligt denna lag eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av lagen får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

3 §

För att ta till vara arbetstagarnas intressen i ärenden enligt denna lag får överklagande enligt 2 § göras av ett huvudskyddsombud eller, om något sådant ombud inte finns, av ett annat skyddsombud.

Om det inte finns något skyddsombud, får överklagande göras av en arbetstagarorganisation i den mån saken rör medlemmarnas intressen.

Om talan avser annat än fartygsarbete krävs att organisationen tidigare har yttrat sig i ärendet.

4 §

I fråga om föreskrifter får Arbetsmiljöverket underställa regeringen frågor av särskild betydelse, innan verket meddelar beslut i ärendet.

5 §

En tillsynsmyndighet får förordna att dess beslut skall gälla omedelbart.

Kommentarer till kapitel 9:

Rätt att överklaga beslut

De flesta av Arbetsmiljöverkets beslut kan överklagas (2 §). Överklagandebestämmelserna har ändrats så att beslut av Arbetsmiljöverket, som fattats från och med den 1 juli 2008, alltid ska överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Besluten överklagas till den länsrätt inom vars domkrets ärendet först prövats. Beroende på vid vilket distrikt (enhet) inom Arbetsmiljöverket beslutet fattats kommer överklaganden därför att kunna ske till tio länsrätter. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten. Överklagade beslut av Arbetsmiljöverket som fattats före den 1 juli 2008 prövas även fortsättningsvis av regeringen.

Den som är part i ett ärende har alltid rätt att överklaga. Även ett huvudskyddsombud kan överklaga ett ärende enligt arbetsmiljölagen (3 §). Om det inte finns något huvudskyddsombud, är det de lokala och regionala skyddsombuden på arbetsstället som har överklagningsrätten. Om skyddsombud saknas kan en facklig organisation överklaga om organisationen tidigare yttrat sig i ärendet.

Om Arbetsmiljöverket avser att utfärda en föreskrift av särskild betydelse från samhällsekonomisk eller annan synpunkt, kan verket underställa regeringen frågan (4 §).

Det normala är att ett beslut inte börjar gälla förrän det vunnit laga kraft. Om det inte har gått tre veckor från beslutet eller om det överklagas behöver man därför i de flesta fall inte rätta sig efter det. Ibland är det dock viktigt att ett beslut av Arbetsmiljöverket genomförs omedelbart, utan att man väntar för att se om beslutet ska överklagas. Arbetsmiljöverket kan därför meddela ett särskilt förordnande om att dess beslut ska gälla omedelbart (5 §). Den som då vill att beslutet inte ska gälla förrän överklagandet har prövats, måste begära inhibition (uppskjuten verkställighet) hos regeringen eller den domstol som ska pröva överklagandet.

Övergångsbestämmelser

Kommentar:

Av övergångsbestämmelserna framgår bland annat att de föreskrifter, som Arbetarskyddsstyrelsen (numera Arbetsmiljöverket) har utfärdat med stöd av arbetarskyddslagen, fortfarande ska gälla tills nya föreskrifter hinner utfärdas.

Lagtext:

1977:1160

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1978 då arbetarskyddslagen (1949:1) och skogsföreläggninglagen (1963:246) skall upphöra att gälla. – – –

Vid ikraftträdandet gällande föreskrift, råd eller anvisning, som har meddelats med stöd av 45 § andra eller tredje stycket eller 74 § andra stycket arbetarskyddslagen äger fortsatt giltighet inom sitt tidigare tillämpningsområde och skall vid tillämpningen av arbetsmiljölagen anses ha meddelats enligt denna.

Vad som sägs i andra stycket skall tillämpas på motsvarande sätt ifråga om föreskrift, råd eller anvisning, som där nämns men som avses träda i kraft den 1 juli 1978 eller senare.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till eller avses eljest däri föreskrift, som har ersatts genom bestämmelse i arbetsmiljölagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

– – –

Arbetsmiljöförordningen

SFS 1977:1166, ändrad genom SFS 1980:429, 1980:686, 1980:852, 1981:288, 1982:902, 1982:1092, 1984:51, 1985:331, 1985:853, 1987:357, 1988:316, 1989:368, 1989:794, 1990:234, 1990:974, 1991:678, 1992:756, 1992:1136, 1993:953, 1994:580, 1994:673, 1995:146, 1995:482, 1995:821, 1995:1346, 1997:137, 1998:912, 2000:957, 2001:83, 2003:442, 2003:791, 2008:82, 2008:514, 2008:1214 och 2008:1282.

1 §

Utöver de bestämmelser som anges i 1 kap. 2 a § arbetsmiljölagen (1977:1160) ska 2 kap. 4–6 §§, 7 § första stycket första meningen samt 3 kap. 7 d–7 g §§ samma lag gälla utländska fartyg inom Sveriges sjöterritorium.

Anmälan om arbetsskada m.m.

2 §

Har olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbete föranlett dödsfall eller svårare personskada eller samtidigt drabbat flera arbetstagare, skall arbetsgivaren utan dröjsmål underrätta Arbetsmiljöverket. Detsamma gäller vid tillbud som har inneburit allvarig fara för liv eller hälsa.

Om anmälan om arbetsskada föreskrivs även i förordningen (1977:284) om arbetsskadeförsäkring och statligt personskadeskydd.

Föreskrifter om befälhavarens skyldighet att vid fartygsarbete rapportera vissa händelser finns i 6 kap. 14 § sjölagen (1994:1009).

2 a §

Läkare skall till Arbetsmiljöverket anmäla sjukdomar, som kan ha samband med arbete och är av intresse från arbetsmiljösynpunkt, samt lämna verket upplysningar och biträde.

Förvaring av handlingar

3 §

Skriftligt meddelande från Arbetsmiljöverket i skyddsfråga och intyg eller journal över kontroll, provning eller undersökning, som avses i 4 kap. 1–3 §§ arbetsmiljölagen (1977:1160), samt övriga handlingar som har samband därmed skall av arbetsgivare eller den, som yrkesmässigt driver verksamhet utan anställd, hållas tillgängliga under minst fem år räknat från den dag då handlingen utfärdades. Register som avses i 4 kap. 7 § och 5 kap. 4 § arbetsmiljölagen skall av arbetsgivare förvaras under minst tio år räknat från den dag då den sista anteckningen gjordes i registret. Register som avses i 4 kap. 3 § första stycket 2 skall av arbetsgivare förvaras under minst fyrtio år räknat från den dag då expositionen upphörde.

Om verksamheten överlättes, skall handlingar som avses i första stycket överlämnas till den nya innehavaren.

Arbetsmiljöverket kan enligt 18 § första stycket 3 föreskriva om annan förvaringstid och om förvaringsplats.

Gemensamt arbetsställe

4 §

Den som enligt 3 kap. 7 d § eller 7 kap. 6 § första eller andra stycket arbetsmiljölagen (1977:1160) är ansvarig för samordning av skyddsåtgärder ska på det gemensamma arbetsstället sätta upp anslag med uppgift om detta.

Tillgängliga författningar

5 §

Arbetsgivaren skall se till att arbetsmiljölagen (1977:1160) och denna förordning finns tillgängliga för arbetstagarna. Detsamma gäller de författningar som har utfärdats med stöd av lagen eller förordningen och som avser arbetsgivarens verksamhet.

Bestämmelser om vilka författningar som skall finnas tillgängliga ombord på fartyg finns i 5 kap. 2 § fartygssäkerhetsförordningen (2003:438).

Lokal skyddsverksamhet

6 §

Skyddsombud och ersättare för skyddsombud utses för en tid av tre år, om inte anställningsförhållandena eller omständigheterna i övrigt påkallar undantag.

Till skyddsombud skall utses person med insikt i och intresse för arbetsmiljöfrågor. Skyddsombud skall äga god förtroenhet med arbetsförhållandena inom sitt skyddsområde.

Antalet skyddsombud bestämmes efter arbetsställets storlek, arbetets natur och arbetsförhållandena. Råder bland arbetstagarna tvekan om vilket antal skyddsombud, som bör utses vid ett arbetsställe, eller om arbetsställets indelning i skyddsområden, bör före valet samråd ske med arbetsgivaren och Arbetsmiljöverket. Vid arbetsställe med flera avdelningar bör skyddsombud utses för varje avdelning eller grupp av avdelningar med likartat arbete. Där arbete bedrivs på skift, bör för skiftlag med flera arbetstagare skyddsombud finnas bland arbetstagarna på varje skift.

Skyddsombud kan skiljas från sitt uppdrag genom beslut av den organisation eller de arbetstagare som har utsett ombudet.

I fråga om skyddsombud på fartyg gäller 5 kap. 3 § fartygssäkerhetsförordningen (2003:438) i stället för denna paragraf.

6 a §

För varje årskurs på grundskolans högstadium och för varje linje och specialkurs om minst ett år i gymnasieskolan skall två företrädare för eleverna utses att medverka i skolans skyddsverksamhet såsom elevskyddsombud enligt 6 kap. 17 § arbetsmiljölagen (1977:1160). På utbildningsområdet i övrigt bestäms antalet elevskyddsombud med hänsyn till elevernas antal och arbetsförhållanden.

7 §

Vid varje arbetsställe bör regelbunden översyn ske genom skydds rond.

8 §

Antalet ledamöter i en skyddskommitté bestämmes med hänsyn till antalet arbetstagare vid arbetsstället, arbetets natur och arbetsförhållandena. Av ledamöterna skall om möjligt en vara i företagsledande eller därmed jämförlig ställning. I kommittén bör också ingå ledamot som tillhör styrelsen för lokal organisation av arbetstagare. Vidare skall i kommittén ingå skyddsombud.

Ordföranden och sekreterare i skyddskommitté utses av arbetsgivaren, om inte annat överenskommes.

I fråga om skyddskommitté på fartyg gäller 5 kap. 6 § fartygssäkerhetsförordningen (2003:438) i stället för denna paragraf.

8 a §

En skyddskommitté bör sammanträda minst en gång var tredje månad.

Vid skyddskommitténs sammanträden bör även företrädare för företagshälsovården vara närvarande.

Två av de elevskyddsombud, som har utsetts enligt 6 kap. 17 § arbetsmiljölagen (1977:1160), får närvara och yttra sig vid skyddskommittésammanträden. Elevskyddsombuden inom varje skyddskommittéområde bestämmer själva vilken eller vilka som skall företräda dem vid sammanträdet.

9 §

Kan i skyddskommitté företrädare för arbetsgivare och arbetstagare icke ena sig om beslut, skall på begäran av ledamot frågan hänskjutas till Arbetsmiljöverket, som har att pröva denna i den mån den faller inom området för verkets befogenhet.

I beslut av skyddskommitté bör anges den tid inom vilken beslutet skall vara verkställt.

10 §

Uppgift om skyddsombuds namn och adress, dennes skyddsområde och den tid för vilken ombudet har utsetts, ska snarast möjligt efter förrättat val skriftligen lämnas till arbetsgivaren av den organisation eller de

arbetstagare som har förrättat valet. Om ett skyddsombud ersätts, ska anges vilken person det nya skyddsombudet ersätter.

Arbetsgivare ska på arbetsstället sätta upp anslag eller på annat lämpligt sätt tillkännage namn på skyddsombud och ledamöter av skyddskommitté.

I fråga om skyddsombud eller skyddskommitté på fartyg gäller 5 kap. 7 § fartygssäkerhetsförordningen (2003:438) i stället för denna paragraf.

11 §

Arbetsgivaren skall underrätta huvudskyddsombudet eller, om ett sådant ombud inte finns, annat skyddsombud om beslut i ett ärende om bygglov som avser en arbetslokal eller ett personalrum. Finns det inte något skyddsombud skall underrättelsen lämnas till den organisation som företräder arbetstagarna.

12 §

Arbetsgivare skall underrätta skyddsombud, skyddskommitté eller arbetstagarorganisation om ansökan om tillstånd till miljöfarlig verksamhet eller anmälan om sådan verksamhet enligt förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd.

13 §

Skyddsombud skall under minst två år behålla avskrift av skriftligt meddelande som ombudet fått av tillsynsmyndighet. Avgår skyddsombudet, skall avskriften överlämnas till efterträdaren.

På fartyg gäller 5 kap. 9 § fartygssäkerhetsförordningen (2003:438) i stället för denna paragraf.

14 §

Vid övning som leds av Försvarmakten och vid sådan övning med kommunal organisation för räddningstjänst som avser verksamhet under höjd beredskap gäller inte 6 kap. 7 § arbetsmiljölagen (1977:1160).

14 a §

Kommer riket i krig skall bestämmelserna i 2 kap. arbetsmiljölagen (1977:1160) tillämpas med beaktande även av totalförsvarets behov. Vidare får avsteg göras från bestämmelserna i 5 kap. 2 och 3 §§ arbetsmiljölagen samt från föreskrifter som har meddelats med stöd av den lagen, om det är nödvändigt med hänsyn till totalförsvarets behov. Innan ett sådant avsteg görs skall arbetsgivaren om möjligt samråda med berört skyddsombud. Arbetsmiljöverket skall underrättas om avsteget så snart det kan ske.

Om riket kommer i krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara som riket har befunnit sig i gäller efter regeringens förordnande bestämmelserna i första stycket från den tidpunkt som regeringen bestämmer.

Tillsyn

15 §

Tillsynsmyndigheten ska genom åtgärder som avses i 7 kap. arbetsmiljölagen (1977:1160) verka för en tillfredsställande arbetsmiljö. Tillsynen ska inriktas på att bevaka att arbetsgivarna planerar och bedriver sin verksamhet så att arbetsmiljökraven tillgodoses. Vid tillsynen ska en helhetsbedömning eftersträvas.

Tillsynsmyndigheten ska göra anmälan till Konsumentombudsmannen om den finner att det finns skäl för ingripande enligt marknadsföringslagen (2008:486) mot marknadsföring som riktas till arbetsgivare.

I fråga om arbete som utförs i hemmet ska inspektionsbesök ske endast på begäran av den arbetsgivare eller arbetstagare som berörs, eller om det finns någon annan särskild anledning till det. Motsvarande ska gälla för arbete som utförs av den som driver verksamhet utan arbetstagare eller utan att ha annan arbetstagare anställd än familjemedlem.

I fråga om tillsyn på fartyg gäller bestämmelser i fartygssäkerhetslagen (2003:364) och med stöd av lagen meddelade föreskrifter i stället för vad som sägs i denna förordning.

16 §

Vid förrättning på arbetsställe skall tillsynsmyndighet eller besiktningsorgan, som verkställer kontroll enligt föreskrift av sådan myndighet, kontakta skyddsombud som kan anträffas på arbetsstället.

17 §

(Paragrafen upphörde att gälla den 1 juli 1995 enligt 1995:482.)

Bemyndiganden**18 §**

Arbetsmiljöverket bemyndigas att

1. meddela föreskrifter enligt 4 kap. 1–7 §§ samt 5 kap. 2 § tredje och fjärde styckena, 3 § andra stycket, 4 och 5 §§ arbetsmiljölagen (1977:1160),
2. meddela föreskrifter enligt 4 kap. 8 § arbetsmiljölagen i andra fall än som avses i 1, 2 och 3 §§ denna förordning,
3. i fråga om handlingar, som avses i 3 § denna förordning, meddela föreskrifter om annan förvaringstid än där sägs och om förvaringsplats,
4. meddela föreskrifter om sanktionsavgifter enligt 8 kap. 5 § arbetsmiljölagen,
5. meddela närmare föreskrifter om läkares anmälningsskyldighet enligt 2 a §,
6. meddela föreskrifter enligt 4 kap. 10 § arbetsmiljölagen,
7. meddela ytterligare föreskrifter för verkställighet av arbetsmiljölagen.

För planering och kontroll av arbetsmiljön kan Arbetsmiljöverket meddela föreskrifter om gränsvärden.

Föreskrifter som rör även annan myndighets verksamhetsområde meddelar Arbetsmiljöverket efter samråd med den myndigheten.

Arbetsmiljöverket får även medge undantag från föreskrifter som verket har meddelat.

18 a §

Föreskrifter om ledighet för att fullgöra uppdraget som elevskyddsombud enligt 6 kap. 17 § arbetsmiljölagen (1977:1160) finns i

- 6 kap. grundskoleförordningen (1994:1194),
- 6 kap. gymnasieförordningen (1992:394),
- 7 kap. specialskoleförordningen (1995:401),
- 6 kap. särskoleförordningen (1995:206) samt
- 6 kap. förordningen (1994:741) om gymnasiesärskolan.

18 b §

Statens skolverk och styrelserna för universitet och högskolor bemyndigas att för sina verksamhetsområden meddela föreskrifter för verkställighet av 6 kap. 17 § första stycket arbetsmiljölagen (1977:1160).

Ansvar m.m.

19 §

Om ansvar vid överträdelse av 1–3 §§ eller föreskrift, som har meddelats med stöd av 18 § första stycket 1–3 denna förordning, föreskrivs i 8 kap. 2 § arbetsmiljölagen (1977:1160).

I anslutning till föreskrift, som meddelas med stöd av 18 § första stycket 1–3, skall upplysas om att överträdelse kan medföra straffpåföljd. Detta gäller dock inte om det för överträdelsen har utfärdats föreskrift om sanktionsavgift enligt 8 kap. 5 § arbetsmiljölagen.

20 §

Avskrift av dom eller slutligt beslut i mål om ansvar enligt arbetsmiljölagen (1977:1160) eller med stöd därav meddelade föreskrifter sänds till Arbetsmiljöverket. Detsamma gäller i mål om ansvar enligt 3 kap. 7–10 §§ brottsbalken, när målet rör arbetsgivares eller arbetstagares ansvar för att ha vållat skada eller ha framkallat fara för anställd.

21 §

Vad som sägs i denna förordning om Arbetsmiljöverket skall i fråga om fartyg i stället gälla Transportstyrelsen med de undantag som följer av denna paragraf.

I frågor som avser skydd mot ohälsa och olycksfall på fartyg skall Transportstyrelsen i den omfattning som behövs samråda med Arbetsmiljöverket. I fråga om fartyg som har tagits in på varv i Sverige meddelar Arbetsmiljöverket efter samråd med Transportstyrelsen de föreskrifter som behövs i fråga om samordning av skyddsåtgärder. Detsamma gäller i fråga om fartyg i svensk hamn som är gemensamt arbetsställe till följd av att fartyget är under lastning eller lossning.

Bestämmelserna i 2 § första stycket skall inte tillämpas på örlogsfartyg.

22 §

Den vars verksamhet har varit föremål för tillsyn enligt 7 kap. arbetsmiljölagen (1977:1160), skall ersätta tillsynsmyndigheterna för sådana kostnader för undersökning av prov som har varit skäligen påkallade.

För sådan granskning av maskiner, redskap, skyddsutrustningar eller andra tekniska anordningar, som utförs av Arbetsmiljöverket på uppdrag av den som avser att överlåta eller upplåta anordningen eller i övrigt för dennes räkning, betalas en avgift som bestäms av verket.

Övergångsbestämmelser

Lagtext: _____

1977:1166

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1978.

Vid ikraftträdandet gällande föreskrift eller villkor, som

Arbetarskyddsstyrelsen har meddelat med stöd av arbetarskyddskungörelsen – – –

– – –, äger fortsatt giltighet inom sitt tidigare tillämpningsområde och skall vid tillämpningen av arbetsmiljölagen (1977:1160) anses ha meddelats enligt motsvarande bestämmelse i samma lag.

Vad som sägs i andra stycket skall tillämpas på motsvarande sätt i fråga om föreskrift eller villkor, som där nämns men avses träda i kraft den 1 juli 1978 eller senare.

– – –
